

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:42

SAYI:493

OCAK 2019

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Doç.Dr. Bayram DURBİLMEZ, Dr. Ahmet KAYASANDIK,
Mehmet BİLGEHAN

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)
Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)
Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)
Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
erciyesdergisi@mynet.com
alimgercel@mynet.com

YIL: 42 ★ SAYI: 493 ★ OCAK, 2019

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Ateşoğlu, "Nasrettin Hoca"dan Nasıl Fikir ve İlham Aldı?

Alim GERÇEL

Mehmet BİLGEHAN.....1

Bir Göçebe Aziği:Çörek

Dr.Mehmet ALPTEKİN.....7

Şiir Dünyamızda Âşık Veysel

Dr.Mehmet YARDIMCI.....11

Çocuğun Dünyâsı (Şiir)

Prof.Dr.Önder ÇAĞIRAN.....21

Bir Sevda Bahçesi (Şiir)

Latife AKBAŞ.....21

Vani Mehmet Efendi ve Türkler

Naci YENGİN.....22

Fuzuli (Şiir)

Fazıl Ahmet BAHADIR.....26

İnanüstü Robotikler (Hikâye)

Çağrı BİLGEHAN.....27

Hüzünlü Mısıralar-III (Şiir)

Abdullah SATOĞLU.....29

Güzide Hande Altay'ın Fırat Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Ebru Şenocak İle Yaptığı Röportaj

Güzide Hamde ALTAY.....30

Bir Bayraktır Atatürk (Şiir)

Şükrü ÖKSÜZ.....31

Garp Yokuşunda Dindarlar

Hasan TULÜCEOĞLU.....32

Deneme Tadında "Kalem Sohbetleri"

Osman AYTEKİN.....33

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 150 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com **E-posta:** gecitmatbaacilik@hotmail.com

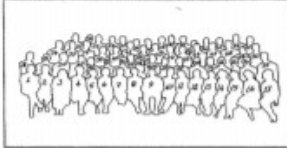
ATEŞOĞLU, "NASRETTİN HOCA"DAN NASIL FİKİR VE İLHAM ALDI?

Alim GERÇEL
Mehmet BİLGEHAN

Özet

Fıkralar, kısa, öz, nükteli ve güldürücü ilk yaratılışında ferdî sonrada anonimleşerek anonim bir karakter de taşıyan edebî bir türdür. Nasrettin Hoca'nın fıkraları bilgece söylenmiş, hikmetli anlatılardır. Nasreddin Hoca'nın Türk dilini ustaca bir üslupla kullanarak iletişim dilinin de asıl olarak temel iletişim dili olduğunu da vurgulamaktadır. Problem çözme tekniğine farklı ve mizahi bir boyut eklemiştir. Nasreddin Hoca kendine özgü dili ile halkın yaşama karşı geliştirdiği eleştirel tepkiyi bilge bir yaklaşımla dile getirir. Nasreddin Hoca yüzyıllardır çeşitli rollerle karşımıza çıkan, Türk insanının hemen tüm niteliklerini bünyesinde barındıran çoksesli bir tip olarak kabul edilmelidir. Ateşoğlu Nasrettin Hoca'nın görünüşte basit, manasız gibi görüneni fakat; hakikatte ise, tarih çağında bir mana taşıyan bir fıkrasının Kayseri Lisesi'nin armasının yaratılmasında fikir ve ilham kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Bu fıkrada Nasrettin Hoca, Ateşoğlu'na göre: Devlet hayatında tarihteki ve dünyadaki bütün başarılar, zaferler, mucizeler, kalem ve kılıç gibi, gibi iki büyük kudretin eseridir. Zafer ve başarı için bu iki kudreti hiç ihmal etmemek gerekir. Çünkü kılıç ve kalem, kendisini ihmal edenden öcünü alır. Bu iki kudreti paralel ve dengeli yürütmek gerekir. Yoksa başarısızlıklar, felaketler zuhur eder, gider. Bu iki ulu kudret, birbirinin imdadına koşmuştur. Hitlerin ve Atatürk'ün Sev ve Versaydaki kalemin işlediği hataları paramparça etmesi bu cümledendir.

Anahtar Kelimeler: Arma, Kayseri Lisesi, Fıkra, Nasrettin Hoca, Kılıç, Kitap, Atatürk, Sev, Hitler Versay

Geçmiş zaman olur ki hayati cihan değer... Kayseri Lisesi 1961-1962 Öğretim Yılı Öğretmenleri

1) Hüseyin Akın 2) Ahmet Kargın 3) Merve Kargın 4) Günay Çetiner 5) Ümit Karataş 6) Sükran Güneş 7) Bedriye Adıgün 8) Raziye Akın 9) Mehmet Ateşoğlu (Büyük) 10) Yücel 11) Selma Popanoğlu 12) Merve Kargın 13) Saliha Ural 14) Sibel Saray 15) Ayten 16) Sevinç 17) Narsen Özdamar 18) Mustafa Özbekler 19) Hilmi Kurtuluş 20) Hüseyin Yaşar 21) Adnan Ermano 22) Ahmet Topcuoğlu 23) Necdet Öncül 24) Feriye Başar 25) 26) Ramiz Akar 27) 28) Latif Baykal 29) Nuri Mıncıoğlu 30) Mehmet Çavakçıoğlu 31) 32) 33) 34) Baki Öksüz 35) Behçet 36) 37) 38) 39) Ergün Çınar 40) Abdurrahman Akın 41) Nebi Kaçan 42) Fehmi Hıncıoğlu 43) Nam Basal 44) 45) 46) 47) Aydın Kalkanlı 48) Halil Kerman 49) Sıdık Baykal 50) Sadettin Ergeneç 51) Özlem Akın 52) 53) Hüseyin Terzioğlu 54) Ali Güneş 55) Tansel Karak 56) 57) 58) 59) Halil Öksüz 60) 61) Merve Göktepeoğlu 62) Ahmet Gazar 63) Özdemir Bozdemir 64) Yılmaz Emre Öksüz 65) Nazmi Karaslan.

Giriş

İlham, insanın kalbine bir takım mana ve fikirlerin ilkâ edilmesi anlamında kullanılır. Allah'ın, kulun kalbine bıraktığı şey", "feyz yoluyla kalbe bırakılan şey" tarzında da ifade edilmiştir. İlham, vicdanda ani bir surette belirir. Nereden geldiği his ve idrâk olunmaz. Açlık, susuzluk, üzüntü ve sevinç duyguları vicdanda nasıl duyuluyorsa, ilham da aynı şekilde duyulur. İlham, beklenmedik ruhî, coşkun bir istila gibidir. İnsan ruhî idrak vasıtalarıyla bir bilgiye ulaşabilir. Böyle bir ilham, bazı başkalarının görmediğini görmei başkalarının anlamadığını anlama, başkalarının çö-

zemediğini çözebilme gibi bir halerdir.

Allah'ın veli kulları ilhama mazhar oldukları gibi, hassas ruhlular sanatkarlar, şairler, kendi sahasında alışan ilim adamları da ilhama mazhar olmaktadır. Bunlar, hayatın günlük akışı içinde başkalarının göremediğini görürler, sezemediğini sezerler, hissedemediğini hissederler. Bir başka ifadeyle, bilginin bambaşka bir boyutunda yer alan kimi sezgiler ve dimağlar, bize göre verimsiz gibi gelen bir zeminden diriltici sular, yaratıcı temaslar elde edebilirler.

Bazen bu edebî bir ifadenin simgelediği kavramlar üzerinden de gelebilir. Düşünür kendi muhayyilesinde düşündüğü bir şeyle ilgili ilhamla onun

anlamına dair yeni bir bilgiye ulaşabilir.

Atrşoğlu'nun böyle bir haline bahis olan Nasrettin Hoca'nın fikrasından alınan bir ilhamdan hareketle konuma girmek istiyoruz.

1. Fıkra Türü ve Nasrettin Hoca Fıkraları

Fıkralar, kısa, özlü, nükteli ve güldürücü bir türü olarak ilk yaratılışında ferdî zamanla da halka mal olan ve anonimleşerek anonim bir karakter de taşıyan edebî bir türdür. Fıkra türü bu yönüyle halk edebiyatının bir konusudur. Fıkralar, tasvir yapıları, kullanılan kelimeler, diyalog unsurları, konu seçimi ve kendine özgü belagatiyle ile diğer halk edebiyatı türlerinden farklılık gösterir. Dîvânü Lûgâtî't-Türk'te "küg" kelimesiyle karşılanan fıkralar, sonraki yıllarda hikâye, kıssa, nükte, mizah, lâtife, nekre gibi çeşitli kelimelerle karşılanmıştır. Zaman içerisinde fıkra kelimesinin yerine kullanılan bu kavramlar aslında fıkra türünün sahip olduğu özelliklerin bütünüdür. Bu bağlamda nükte, ince manalarla örtülü yarı şaka yarı ciddi sözlerin kazandığı genel tanımdır ki burada amaç gülme değil gülerken düşündürmedir.

"Latife", hoş bir anlatımla dinleyeni o atmosferin içine çeken tahkiyeli tür, "nekre" ise hoşla giden gülünç, tuhaf, ince bir alay taşıyan sözler söylemek, hikâyeler anlatmak anlamında mana bakımından hacimli bir tür olan fıkra, yılların süzgecinden süzülerek oluşan halkın ortak estetik beğenisini yansıtır.

Eğlendirici ve eğitici nitelikleri bir arada taşıyan fıkralar, mizahî unsurları mekaniklikten uzaklaştırıp onlara beşerî bir kimlik kazandırır. Söylenmek istenileni mizahla süsleyerek dolaylı yoldan ifade etmek temel amaçtır. Söz iskeletini mana incileriyle süsleyerek muhataba sunmayı ilke edinir. Anlatılmak istenilen ile muhatabı incitmeden kibarca uyarırken onu bilgece düşünmeye sevk eder.

Fıkralar keskin bir idrak ile söylendiklerinden, aynı nitelikte dinleyende –günümüzde okuyucusunda- aynı idrak mekanizmalarını kullanmayı sağlayarak onda "anlama, kavrama, öğrenme ve çözme kabiliyeti" gibi önemli insanî yetileri kullanabilme kabiliyetini geliştirir. Bir kişinin gülerken aynı zamanda düşünmesini sağlar.

Türk fıkraları içerisinde en çok derlenen ve yazıya geçirilen fıkraların başında Nasreddin Hoca

fıkraları gelmektedir. Nasreddin Hoca (v. 1284) fıkralarının derlendiği eserlerin bilinen en eski örneği, 1577 yılında Hüseyin adlı kişi tarafından yazılan "Hikâyet-i Kitâb-ı Nasreddin" adlı eserdir. Oxford'da bulunan bu yazma eserde 43 tane fıkra metni yer almaktadır. Elimize ulaşan Türk fıkralarının yer aldığı eski eserler arasında Paris Bibliothéque Nationale'deki Türkçe yazmalar arasında bulunan diğer eserler ise 112 fıkradan oluşan nüsha ve Bursalı Lâmiî ile oğlu Abdullah'ın birlikte yazdıkları mensur ve manzum fıkralardan oluşan "Mecmuatü'l-Letâif" tir

Fıkralar tarzıyla, kısa ve yoğun anlam ve içeriye sahip mesajlarını doğrudan ve yanlışsız iletmeyi hedefleyen aynı zamanda şiirsel bir anlatım tarzına sahip edebi ürünlerdir. Nasreddin Hoca fıkralarında, gerek anlam, çağrışım değerleri gerekse kullanılan kavram karşıtıllıklarıyla fıkraların işlevini doruk seviyesine ulaştıran bilge bir vardır. Nasreddin Hoca, dil, kültür, gelenek, görenek, örf ve âdetlerine bağlı ve bunları bilinçli bir düzeyde yaşayan büyük ve bilge bir humor ustasıdır.

Humor, ince alay, edebiyat terimi olarak çoğu kez ironi ile birlikte kullanılır. İroniden farkı, daha çok bir tutumu, bir tavrı, bir ruh durumunu belirtmesidir. Sözün bayağılığa kaçmadan, ciddi bir tutumla ama bir gülümseme yaratacak biçimde söylenmesi olarak da tanımlanabilir. Amaç, herkesçe normal sayılan durumların gülünçlüğüne, kimi zaman da saçmalığına dikkati çekmektir. Yunanca eironeia'dan gelir ve "ineden inceye alay etme" demektir. Osmanlıcadaki istihza sözcüğü de eşanlamlıdır. Edebiyatta anlatılmak isteneni alay olduğunu belli edecek biçimde tersini söyleyerek anlatmaya denir.

Nükte, alay, iğneleme, yergi gibi mizahî öğelerin serpiştirildiği fıkralar, bir kişiyi, bir olayı hicvetmek konusunda sözlü mizahın en etkili ve en eski ürünlerindedir.

Nasrettin Hoca fıkralarının ustalığı, halkın gerçeklik beklentisini dikkate alma ve komiği gerçekçi bir zemin üzerine inşa etme gerekliliği üzerine bina edilmelerinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal ve siyasal yapıdaki çarpıklıkları mizahın özgürleştirici imkânlarıyla çeşitli yönlerden yakalayan Nasrettin Hoca fıkralarında "hicveden ve edilenin uymaya

söz verdikleri ve halkın benimsediği ortak bir yasa” vardır. Bunun için bir olayı hicveden ürünler, “gerçekliğin ilgili yanlarını abartma, ilgisiz yanlarınıysa yalınlaştırma ya da bir yana atma tekniği” ni kullanmaktadırlar. Bu teknik, “mizahı mekanik bir işlem olmaktan kurtarır, ona beşerî bir kimlik kazandırmasını bilir. Mizahî eylemin yarattığı bir olgu olan “gülme, insan ırkında duygudaşlığa karşı bir panzehir, diğer insanların kusurlarının bunaltıcı etkisine karşı kalkan oluşturan bir tepki olarak doğmuştur” denebilir. Dolayısıyla, güldürmekten düşündürmeye, eğlendirmekten şaşırtmaya kadar farklı işlevler yüklenerek temelde insanları eğitmeği amaçlar.

Nasreddin Hoca'nın Türk dilini ustaca bir üslupla kullanarak iletişim dilinin de asıl olarak temel iletişim dili olduğunu da vurgulamaktadır. İnsan tiplerine ve ortama göre iletişim kuran bir dili öncelikle nasıl kuracağını öğretmiştir. Bu yolla öncelikle sözün gücüne inanmamızı sağlamıştır. Türkçe'nin sözcük ekseninde kelimeleri ustaca bir algoritmik bir dizilimle kullanarak kelimelerde anlatmak istediği gizli mesajları bir kuyumcu hassasiyetiyle işlemiştir. Söyleme, Türk dilinin sanat yönü ağır basan şiir dilinin gizemini de a katarak anlatıma matematiksel bir ritim kazandırmıştır. Problem çözme tekniğine farklı ve mizahi bir boyut eklemiştir. Oluşturduğu algoritmik, matematiksel ve şiir dilinin prozodisi ile mesajları doğru kelimelerle doğru anlaşılmasını da sağlayacak şekilde kullanmıştır. Nasreddin Hoca kendine özgü dili ile halkın yaşama karşı geliştirdiği eleştirel tepkiyi bilge bir yaklaşımla dile getirir. Bu nedenle yüzyıllar boyu anlatılmaya, aktarılmaya hatta Cumhuriyet Döneminde dergi ve gazetelerle yazılı kültür ortamına taşınmaya devam etmiştir. Nasreddin Hoca yüzyıllardır çeşitli rollerle karşımıza çıkan, Türk insanının hemen tüm niteliklerini bünyesinde barındıran çoksesli bir tip olarak kabul edilmelidir.

Nasreddin Hoca, topluma ve toplum değerlerine bakışı ile bir sosyolog, insan ruhunun derinliklerine nüfuz edişi ile bir psikolog, dilimizde duygu ve inceliği nüktede buluşturması ile bir nüktedandır. Onu günümüze kadar getiren, sadece kendi kültürümüzde değil bütün dünyada yaşatan fıkralarıdır. Kıvrak bir zekânın ve keskin bir dehanın ürünü olan fıkralarda asıl konu insandır. Onun gülünç taraf-

ları, yanlışları, nefsanî tutumları, zaafı, hataları, çaresizlikleri, tebessümleri, insanî ilişkileri mizahî çerçeveden ele alınır. Hoca'nın fıkralarında amaç sadece güldürmek değil, gülerken düşündürmektir. Bu ince nokta fıkraların değerlendirilmesinde hareket noktasıdır. Hikâyelerindeki alaylı bir söylemin aksine o, nükteli sözleriyle insanların hatalarını fark etmesini ve bu hatalardan ders çıkartmalarını ister. Bununla beraber fıkraların doğru anlaşılıp yorumlanması için sadece Nasreddin Hoca'nın kişiliği, bilgi seviyesi değil, aynı zamanda yaşadığı ve fıkralarda anlatılan olayların geçtiği yer ve kişilerin özellikleri, o çevrenin hayat düzeni, değer yargıları-hoşgörü, alçakgönüllülük, dayanışma, yardımlaşma, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik gibi-da iyi bilinmelidir. Fıkralar, sosyal yapı örneklerinden hareketle verilmiştir. Bununla birlikte Nasreddin Hoca'nın bizzat kendi yaşantısından bazı olgular sunması, bu değerlerin içselleştirilmesinde etkili olmuştur. Bu yaklaşım da fıkraların özgünlüğünü sağlamıştır.

Hoca'nın fıkralarında amaç sadece güldürmek değil, gülerken düşündürmektir. Bu ince nokta fıkraların değerlendirilmesinde hareket noktasıdır.

Fıkralarda, alaylı bir söylemin aksine o, nükteli sözleriyle insanların hatalarını fark etmesini ve bu hatalardan ders çıkartmaları istenir.

Fıkralar doğru olan değerler ironi ve karşıtlığıyla ön plana çıkartılmıştır.

Fıkraları doğru anlayabilmek için Türk toplumuna has hoşgörü, alçakgönüllülük, dayanışma, yardımlaşma, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik değerler iyi bilinmelidir.

Fıkralar, sosyal yapı örneklerinden hareketle

hikâye edilirler.

Nasreddin Hoca'nın bizzat kendi yaşantısından hikâyeler sunması, Türk toplumuna ait değerlerin içselleştirilmesinde etkili olmuştur.

Nasreddin Hoca fıkralarındaki değer yargıları, sosyal ve kültürel perspektiflere dayalıdır ve Türk toplumuna değerleri ön plana çıkarmıştır.

Fıkralarda, değerler aktarılırken didaktik ve teorik bilgiler yerine hayatın realiteleriyle verilmeye çalışılmıştır.

Fıkralar, bilgece bir düşüncenin sentezi ve derin bir bilginin eseri olarak karşımıza Nasrettin Hoca ile çıkmıştır.

Fıkralar, Türk ruhunun neşeli yönünü temsil etmektedir.

Fıkralar, kin yerine sevgiyi, şüphe yerine güveni, öfke yerine selim aklı, ümitsizlik yerine neşeyi ve ümidi öne çıkarır.

Fıkralar, Türk toplumunun kültürel kodlarının, baskın karakterinin sevgi, hoşgörü, güven, akliselim, neşe ve ümit üzerine kurulu olduğunu göstermektedir.

Fıkralar, basit bir mizah aracı olmaktan çok düşündürmeye yönlendiren bir özelliği sahiptirler.

Fıkralarda doğrudan öğüt vermek yerine yaşamdan örneklemelerle ve hareketle dinleyiciye ya da okuyucuya değerlerin nasıl algılatılması gerektiği sezdirilmeye çalışılmıştır.

Fıkralar, bir toplumun dehasını gösteren en önemli kültürel ürünlerden biridir.

Fıkralarda sosyal yapıya ait temel motifler ve değerlerdir.

Fıkralarda, sosyal yaşamın sözlü ve yazılı kuralları, ironik bir şekilde yerini bulmuştur.

Fıkralarda sosyal yapıya ve değerlere ilişkin dikkat çekici veriler, doğrudan örneklerden hareketle verilmiştir.

Nasrettin Hoca'nın kendi yaşamından kesitler sunması, bu değerlerin toplum tarafından da içselleştirilmesini sağlamıştır.

Fıkralar sosyal öğrenmeye yönelik bir yöntem sunmaktadır.

Fıkralar en temel olgularından olan değerlerin aktarımını kolaylaştırmıştır.

Fıkralarda hoşgörünün ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konusu açık bir şekilde işlenmiştir.

Nasreddin Hoca, birine karşı hoşgörülü olmanın hikmetlerini Türk toplumunda her zaman canlı tutulmasını sağlamıştır.

Fıkralarda hak ve adalet olguları yaşamın temel dengeleyicileri olarak betimlenmiştir.

Özellikle eşit paylaşım ve çalışmaya göre değerlendirme gibi yaklaşımlar hak ve adalet duygusunun yerleşmesinde etkili olmuştur.

Fıkralarda hak ve adaletle ilgili değerler bazen bir kadı bazen de bir babanın eliyle dağıtıldığı belirlenmiş, haklının haksızlığa uğraması durumunda nelerin olabileceği konusunda ipuçları verilmiştir.

2. Ateşoğlu'ndan Kayseri Lisesi Arması ve Fikir ve İlham Kaynağı Açıklaması

Ateşoğlu, Kayseri Lisesi'nin Millî armasını teşkil eden: Türk, kılıç, kalem gibi, dünyaya hükmeden kudretlerin, ortaya koyduğu hüküm ve düsturlarının kıyamete kadar devam ettireceği inancındadır. Ateşoğlu'nun yazdıklarından "Kayseri Lisesi Millî Armasının İlham Kaynağı" yazısından öğreniyoruz. Ateşoğlu bu yazısında, kendisine göre bir kitaplık mana taşıyan bu armayı, Nasrettin Hoca'nın bir fıkrasından fikir ve ilham alarak düşündüğünü ve düzenlediğini içtenlikle yazmaktadır.

Ateşoğlu Hoca yazısında "Nasrettin Hoca" deyince, bazılarının dudak bukeceğini de düşündüğünü ifade ederek şu açıklamayı yazar: "Nasrettin Hoca, büyük Oğuz filozofu, bütün dünyanın mizah alanında en büyük dahi edibidir. Hoca'nın Dünya Edebiyat Tarihinde, çok büyük bir yeri ve makamı vardır. Dünya Edebiyatı'nda onunla kıyaslanmak ve karşılaştırılmak için, Hoca'nın yanına, böyle bir edip konamaz bile.

Ateşoğlu Nasrettin Hoca ve fıkraları konusunda çok hassas bar yapıya sahiptir. Ona göre Nasrettin Hoca'nın fıkraları, fikir, hikmet, felsefe doludur. Fakat okunmasını, düşünmesini, yorumlamasını bilmeli. Mesele budur. İnsan okuduğunu satırdan değil, sadırdan okumalıdır. Çünkü satırlarda, kelimelerde, cümlelerde olmayan manaları da, irfan kudretiyle, arifane bir şekilde sezmek gerekir. Fıkralarda hiciv, nükte, istihza (ironi) bulunur; onun için herkes kendi zekâsına, alma, anlama, idrak gücüne göre Hocanın fıkralarının tadına varır.

Ateşoğlu müdür odasına gerdikten sonra kendisine sorulan ilk sorunun Kayseri Lisesinin arasının

fikir kaynağı üzerine olduğunu ifade eder. Sorular genellikle: “Bu armanın fikir ve ilham kaynağı nedir? Bu arma, kimin buluşudur, kimin icadıdır?” gibi sorulardır. Ateşoğlu bunun cevabı olarak Nasrettin Hoca'nın bir fıkrasını anlatmakta, ilham kaynağının Nasrettin Hoca olduğunu vurgularken icadın da kendisine sit olduğunu ifade ederdi.

Ateşoğlu Nasrettin Hoca'nın görünüşte basit, manasız gibi görüneni fakat; hakikatte ise, tarih çağında bir mana taşıyan bir fıkrasının Kayseri Lisesi'nin armasının ortaya çıkmasındaki fikir ve ilham kaynağı olduğunu ifade eder.

3. Nasrettin Hoca'dan Görünüşte Basit, Fakat Hakikatte Tarih Çapında Mana Taşıyan Bir Fıkrası ve Kayseri Lisesi'nin Arması

Ateşoğlu'nun hemen heyecanla her seferinde bıkmadan anlattığı Nasrettin Hoca Fıkrası şöyledir:

“Bir gece zaptiyeler Nasrettin Hoca'yı sokakta dolaşırken yakalamışlar. Subaşı'nın huzuruna götürmüşler, Subaşı:

- Bre, Hoca! Gece dışarı çıkmanın yasak olduğunu bilmez misin ki, sokaklarda dolaşırsın? Ne ararsın, bu sokaklarda?

Diye sorunca, Hoca şu cevabı vermiş:

- Uykumu kaybettim de onu ararım.

Bu söz üzerine Subaşı öfkelenmiş. Zaptiyelere, Hoca'nın üstünün aranmasını emretmiş. Zaptiyeler, Zaptiyeler Hoca'nın üstünü arayınca, cübbesinin altında bir kılıç bulmuşlar. Subaşı hayretle, Hoca'ya tekrar sormuş:

-Bre Hoca, kılıç taşımanın da yasak olduğunu bilmez misin? Sen ki, âlim bir adamsın. Niçin ta-

şırsın bu kılıcı?

Bunun üzerine Nasrettin Hoca şu acayip cevabı vermiş:

- Ey, Subaşı! Senin de dediğin gibi, ben âlim bir adamım. Çok kitap okurum. İşte okuduğum kitaplardaki hataları, kusurları, yanlışları hep bu kılıçla kazarım ve bı kılıçla düzeltirim...

Hoca'nın bu tuhaf, acayip sözleri üzerine, Subaşı öfkelenmiş ve bağırılmış:

- Bre, Hoca! Sen, adamları alay mı edersin? Hiç kitaptaki hatalar, yanlışlar kılıçla kazılır, kılıçla düzeltilir mi?

İşte bunun üzerine Nasrettin Hoca, bir kitaplık mana taşıyan şu büyük ve hikmetli cevabı vermiş:

-Ey, Subaşı! Bu dünyada bu kitaplarda öyle hatalar, öyle yanlışlar olur ki, bazen bu kılıç bile az gelir...”

Ateşoğlu'na göre, mana, murat olduk da: Bu fıkrada, fikir bakımından iki büyük ana unsur vardır. Birincisi “kitap, ikincisi “kılıç”tır. Ateşoğlu, burada “kitap” kavramı, tıpkı “kalem” kavramı gibi, ilmin, irfanın, imanın bir sembolüdür. O halde fıkrayı yorumlarken “kitap” kavramı yerine “kalem”, aynı şekilde “kılıç” kavramı yerine “tüfek” kavramını kullanabiliriz. Ateşoğlu bu ifadesiyle Kayseri Lisesi'nin armasında kalem ve tüfeğin Nasrettin Hoca fıkrasından alınan bir fikir ve ilham olduğunu vurgulamaktadır.

Ateşoğlu Nasrettin Hoca'nın bu fıkrasındaki mana ve hikmeti yorumlaması da yarıca burada kayda değerdir. Ona göre Nasrettin Hoca, bu fıkrada: “Devlet hayatında tarihteki ve dünyadaki bütün başarılar, zaferler, mucizeler, kalem ve kılıç gibi, gibi iki büyük kudretin eseridir.

Ateşoğlu vurgulu bir tonlama ile: “Hoca, gene demek istemiş ki; zafer ve başarı için bu iki kudreti hiç ihmal etmemek gerekir. Çünkü kılıç ve kalem, kendisini ihmal edenden öcünü alır.

Ateşoğlu daha hırslı bir tonla: “Hoca, gene demek ister ki; Bu iki kudreti paralel ve dengeli yürütmek gerektir. Yoksa başarısızlıklar, felaketler zuhur eder, gider.”

Ateşoğlu mana itibarıyla yorumu bir örneklemeye dayanıyor: “Hoca gene demek istemiş ki; bu iki ulu kudret, birbirinin imdadına koşmuştur. Hitlerin ve Atatürk'ün Sevr ve Versay'daki kalemin

işlediği hataları paramparça etmesi bu cümledendir.” Ateşoğlu bu son belirtmesiyle sözün mana ve anlamını çok güzel şekilde ifade eden tarihi iki hakikatte gönderme yapmaktadır.

Çeşitli milletler kalemleriyle oluşturdukları hile ve desiselerle dolu bilgi ve stratejileri içeren yanlış amaçlara dayalı kaynakları, kılıçla, yani askeri strateji ile nasıl Atatürk’ün Sevr anlaşmasının yazıldığı kaynakları rafa kaldırtacak hedefe ulaşmasını kılıcın bazen kitabın yazdığı hataları nasıl düzelttiğinin bir ifadesidir.

Sonuç

Nasrettin hoca “Kılıç” ile kastettiği şeyin “devlet” olduğunu anlıyoruz. Türklerde “devlet”, sadet, bahtiyarlık ve mutluluk anlamına gelen bir kelimedir. Devlet aynı zamanda hukuk bakımından, emretme hak ve yetkisine sahip olan kudretli ve otoriter en yüksek sosyal organizasyondur sadet kapısı (darul saadett)dir. Devlet (kılıç) otoritesini kullanırken adaletten asla ayrılmamalıdır. Adalet olmayan yerde dengeler altüst olur ve yerini anarşiye bırakır.

Türklerde hükümdarlık telakkisi karizmatiktir, çünkü hükümdarlık yetki ve kudreti Tanrı tarafından verilmiştir. Bu nedenle Mete’nin unvanı “Tanhu”dur. Tanhu “Tanrı Kut”u anlamındadır. “Kut” kelimesi de devlet anlamına geldiği gibi, sadet, bahtiyarlık ve mutluluk anlamlarına da gelir. Bu nedenle Allah’ın kut verdiği hükümdar ilah bir kudretle donatılmış olmaktadır. Atillâ “Tanrı’nın Kılıcı”, Bilgehan, “Tanrı irade ettiği için, Kut’um olduğu için kağan oldum, milletleri nizama soktuk. Tanrı güç verdiği için Türk askeri kurt gibi, düşmanlar koyun gibi idi.” diyerek hükümdarlığını aynı ilahî temele ve görüşe dayar. Uygurlar da, İtil Bulgarlarında devlette siyasi iktidar kavramı Kut tabiri ile ifade ediliyordu.

Kut ve kutluk Türk düşünce hayatının ve devlet yapısı oluşturmanın temelini teşkil eder. Kut’un özellikleri Kutadgu Bilig (Saadet veren /Devlet Kuran Bilgi)’de verilmiştir. Kut’un bu eserde “hükümdarın” tabiatı hizmet, şiarı adalettir. Kut ve İl sahibi hükümdar Tanrı yolundan ayrılırsa, Kut ve İli elinden alınır ve cezalandırılacağı inancı Türklerde hâkimdir. Türkler Allah’ın kılıcı, askeri olduğundan azgınların yatıştırılması, haksızlıkların gideril-

mesi, adaletin yerine getirilmesi, ancak bu askerler tarafından gerçekleştirilecektir.

Türkler millî, dinî, insanî duygularını ahenkli bir şekilde terkip ederek, bir dünya nizamı davası gütmüş Allah’ın dünya nizamı görevini ve cihan hâkimiyetini kendilerine emanet ettiğine inanarak dünyaya adalet dağıtmaya çalışmış bir millettir.

Bu nedenle Türk milleti gerektiğinde Allah’ın nizamına uymayan ancak dünya milletlerini mazlumlaştırmaya yönelik ciltlerce yazılmış kitaplarda bulunan ve zalimce yazılmış olan stratejik planları Allah’ın adaletini hükümlerle kılmak adına çeşitli devirlerde düzeltmiş, dünyaya nizam vermiş ve mazlum milletleri korumuştur.

Ateşoğlu Kayseri Lisesi’nde bulunan bu arma- nın manasının da Türk milletinin Allah’ın nizamını dünya nizamı yapma mücadelesinde kitap ilmî kudreti ve Türk milletinin “En hakiki mürşit ilimdir!” veciz ifadesine uygun olarak dünyaya yön verebilmek adına, ilim ehli olan insanların yetirilmesinde Kayseri Lisesi’nin görevinin idrakinde olduğunu vurguluyor. Kılıç devlet ve Türk ordusunu temsil ettiğini vurguluyor. “Bayrak” da daha önce de ifade etmiştik: Türk milletini simgelemektedir. Dolayısıyla bu armadan kendilerinin dünya nizamını Allah’ın nizamı haline dönüştürecek nitelikte öğrenci yetiştirmeye çalıştıklarını ve Kayseri Lisesi’nin hedefinin bu olduğunu azim ve kararlılıkla vurguluyor.

Bu fıkrada Nasrettin Hoca, Ateşoğlu’na göre: Devlet hayatında tarihteki ve dünyadaki bütün başarılar, zaferler, mucizeler, kalem ve kılıç gibi, gibi iki büyük kudretin eseridir. Zafer ve başarı için bu iki kudreti hiç ihmal etmemek gerekir. Çünkü kılıç ve kalem, kendisini ihmal edenden öcünü alır. Bu iki kudreti paralel ve dengeli yürütmek gerektir. Yoksa başarısızlıklar, felaketler zuhur eder, gider. Bu iki ulu kudret, birbirinin imdadına koşmuştur. Hitlerin ve Atatürk’ün Sevr ve Versay’daki kalemin işlediği hataları paramparça etmesi bu cümledendir.

Kaynaklar

Mehmet Ateşoğlu, (1997), “Erciyes hem Kayseri’nin, hem de Kayseri Lisesi’nin sembolü ve millî armasıdır”, Kayseri Lisesi Yüzüncü Yıl Şeref Belgeseli, (Haz. Yusuf Özmerdivenli), 2. Cilt, Kayseri Lisesi Kültür Edebiyat Kolu, Ankara.

Giriş

Azık, yolculukta yenmek için hazırlanan yiyeceklerin genel ismidir. Göçebelerin günlük hayatları, genellikle yolculuklarla geçmektedir. Sabahın erken saatlerinde keçi ve koyunları otlatmak için yola çıkan göçebeler, akşam saatlerinde evlerine dönmektedir. Göçerler, gün içerisindeki açlık ihtiyaçlarını; yağlıklarına sardıkları azık ve katıklarıyla gidermektedirler. Göçebelerin azıklarının başında çörek gelmektedir ki yendiği andan itibaren kişiyi uzun süre tok tutmaktadır.

Çörek hem yapımının kolay olması hem de uzun süre tazeliğini koruması bakımından tercih edilmektedir. Çörekler, göçebe hayat kültürünün vazgeçilmezlerinden olup farklı türlerde yapıp göçebe yaşamının her döneminde karşımıza çıkmaktadır. Doğumdan ölüme kadar hayatın her aşamasında kendine yer edinmiştir.

Çörek, az yağlı bazen şekerli ve yumurtalı gevrekçe bir hamur işi (Türkçe Sözlük 1998: 503) olup günümüzde çay davetlerinin, günlerin ve kahvaltılarının en çok tercih edilen lezzetlerindedir. Türk dilinin ilk sözlüğü olan *Divanu Lûgat-it- Türk'te* “çörek” karşılığında “kömeç” kelimesinden bahsedilmektedir. “Kömeç” kelimesi küle ve küle benzer şeylere bir nesne gömüldüğünde kullanılan “kömdi” fiilinden gelmiştir (Atalay 1985: 12). Farsçaya da “kumac” veya “komec” şeklinde geçmiştir. Fakat Farsçada “kumac”, bazlama manasına gelmektedir. Çağatay Türkçesinde de “kömeç” sözü küle pişirilen ekmek anlamındadır. (Ögel 2000b: 51). Orta Asya’da Kırgız bölgesinde de “kömüç” kelimesi, küle pişirilen ekmek anlamında kullanılmaktadır (Ögel 2000b: 51).

Dede Korkut Kitabı’ndaki *Bamsı Beyrek Boyu*’nda, Bamsı Beyrek on altı yıl tutsak kaldıktan sonra döndüğü ülkesinde yedi kız kardeşinin yanına gider. Kız kardeşlerine üç günlük yoldan geldiğini ve kendisini doyurmalarını dile getirir.

Ağ çıkarup kara geyen kızlar

Bağır gibi üğünde yoğurtdan ne var

Kara sakaç altında gömeçden ne var

Kendürükde etmekden ne var

Üç günlük yoldan geldüm toyurun meni (Ergin 1994: 141).

Bamsı Beyrek, kız kardeşlerine seslenirken “Kara sakaç altında gömeçden ne var” derken küle gömülerek

yapılan bir ekmek çeşidinden bahsedilmektedir (Gökyay 2006: 1144). Muharrem Ergin de metindeki “gömeç”in kül ekmeği ve kül poğaçası olduğunu ifade etmektedir (Ergin 1977: 122). Dresden nüshasındaki ilgili kısım Vatikan nüshasında bulunmamaktadır (Ergin 1994: 171).

İlk dönmelerde Türkçede ayrıca “çörek” karşılığında “tokuç” kelimesi de kullanılmıştır. Bu kelime “tok er” sözünden alınmıştır ve “tok adam” demektir, çörek insanı doyurduğu için böyle de denilmiştir (Atalay 1985: 358).

Zamanla değişen yaşam şartlarına bağlı olarak yeni tatlar ortaya çıkmış ve bu değişim çöreklerle de yansımıştır. İlk başlarda küllü veya kara çörek adını verdiğimiz göçebe azığı içerisine katılan malzemelerle yeni lezzetler almış ve buna bağlı olarak isimleri de değişmiştir. Tahinli çörek, haşhaşlı çörek, peynirli çörek, örgülü çörek vb. bunlardan bazılarıdır.

Çalışmada, göçebe hayatın vazgeçilmezlerinden olan küllü ve yağlı çöreğin Mersin-Silifke göçerleri arasındaki önemi üzerinde durulmuştur. Bu sayede, bir dönem göçebe kültür hayatının önemli yiyecekleri arasında olan çöreğin Türk kültüründeki önemine de dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Çörek Yapımı İçin Gerekli Malzemeler

Un: Çörek yapımında, yufka yapmak için kullanılan kepekli un tercih edilmektedir. Çünkü eski dönemlerde şimdiki gibi un ve kepeğini ayıran sistemler olmadığı için çörek yapımında kepekli undan faydalanılmıştır. Ayrıca kepekli undan elde edilen çöreklerin daha geç bayatlaması ve hazmının kolay olması bunda etkilidir.

Maya: Yağlı çörek yapımı için kullanılır. Çörek yapımında, mayanın yanında bazen lezzetli olması için süt veya yoğurt da kullanılmaktadır. Günümüzde, hamuru mayalamak için marketlerden alınan hazır mayalar kullanılırken, eski dönemlerde ise bir önceki ekmek hamurundan ayrılan bir topak ekşimiş hamur (ekşi maya veya yaş maya) katılırdı.

Susam /Küncü: Çöreğin vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Çöreğe lezzet verdiği gibi görsel bir güzellik de kazandırmaktadır.

“Susam”, Oğuzca bir kelime olup eski Türkçede “ügür” olarak geçmektedir (Atalay 1985: 358). İranlılar ise susama, “küncü, küncü” demektedirler.

Zamanla bu “künçit, künçüt” sözleri, Harezmsahlr ile Anadolu'daki Osmanlı Türk kültür çevrelerinde de devam etmiştir (Ögel 2000a: 339).

Çörek otu: Tercihe bağılı olmakla birlikte fazla olmamak şartıyla susamdan sonra çöreğın üzerine lezzet katması için serpilir.

Yağ: Çörek yapımında, yağ olarak zeytin yağı tercih edilmektedir.

Tuz: Çörek yapımında, kaya tuzundan elde edilen tuz kullanılır.

Su: Su, çöreğın hazırlanışında önemli bir unsurdur. Sıcak su ile mayalanan hamur daha hızlı kıvama gelmektedir.

Çöreğın Yapım Aşaması

Göçebe kültüründe iki türlü çörek söz konusudur. Bunlardan ilki kül çöreğı, küncülü çörek, kara çörek ve kömbe adıyla bilinmektedir. Diğeri yakın dönemde yapılmaya başlanan yağlı çörektir.

Kömbe / Kül Çöreğı/ Küncülü Çörek / Kara Çörek

Farklı farklı isimlerle bilinmesine rağmen göçebe kültüründe ortak çağrışım özelliğine sahiptir. Ancak pişirilme aşamasında kül ile temas hâlinde olmasından dolayı küllü çörek, üzerine küncü (susam) atıldığı için küncülü çörek, yapımı için özel bir ilgi ve yetenek gerektirmediğı için de kara çörek ve küle gömülerek yapıldığı için kömbe adlarıyla bilinmektedir. Mersin-Silifke göçebelerinde yaygın olarak kömbe veya diğeri adıyla küllü çöreğın yapım aşaması aşağıdaki gibidir:

Kömbe, Etimoloji Sözlüğü'nde; iki sac arasında ya da küldede pişirilen mayasız ekmek (Gülensoy 2007: 552) şeklinde tanımlanmıştır. Derleme Sözlüğü'nde; fırında pişirilmiş şişkin, yuvarlak ekmek olarak ifade edilen kömbe, Sütçüler (Isparta), Şiran (Gümüşhane), Beyşehir (Konya), Osmaniye-Adana ve Iğdır-Kars'ta da aynı isimlerle bilinmektedir (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori=derlay&kelime1=k%C3%B6mbe). Elazığ'da ise kömbenin gömme şeklinde söylenişi de söz konusudur. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde çörek, ekmek demektir. Bu konuda Bahtiyar Vahapzâde'nin Çörek Vatan şiiiri de dikkatlerden kaçmamaktadır (Vahapzâde 1995: 43-45).

Belirli miktarda alınan unun içerisine su ve tuz ilave edildikten sonra belirli kıvama gelinceye kadar yoğrulur. Bu hamurda maya kullanılmaz. Hamurun kalınlığı 4-5 cm olurken genişliği bir sacın içerisini kaplayabilecek şekilde yaklaşık 60 cm olur.

Kül çöreğı için hazırlanan hamur, büyük bir beze hâline getirilir. Bu beze, sacın üst kısmına sürülen tereyağlı zeminin üzerinde açılır ve bu sayede kıvama getirilir. Kalın bir bazlama şeklini alan hamurun üzerine susam serpilir. Susamın bol olmasına dikkat edilir. Daha sonra kıvama gelen hamur sacın üzerinden küllü zemine indirilir.

Kül çöreğının yapım aşamasında karşımıza çıkan en önemli hususlardan birisi de küllü zemindir. Genellikle ekmek (yufka) yapımı bittikten sonra geri kalan kömürlü kısım küllerden ayrılır. Ocağın içerisinde sadece küllü kısım kalmaktadır. Hazırlanan çörek, bu küllü zeminin üzerine bırakılır ve üzeri sac ile hava almayacak şekilde kapatılır. Daha sonra ocaktan çıkarılan kömürler sacın üzerine bırakılır.

Küllü zemin ve sac arasındaki çörek, hem alttan hem de üstten ısındığı için renk olarak kırmızı bir hâl alır. Çörek, bu ortam içerisinde yaklaşık olarak yarım saat kadar pişirilir. Daha sonra sacın bir kenarı şiş ile kaldırılır. Eğer çörek kırmızı renk almışsa çıkarılır, tam olarak pişmemiş ise duruma göre 5-10 dakika daha pişirilir. Kırmızı hâle gelen çöreğın piştiğinin anlaşılmasından sonra ekmek yapımında kullanılan şişler sayesinde sacın altından çıkarılarak yufka açılan senidin üzerine bırakılır. Bu arada çöreğın üzerindeki küller çırpılarak temizlenir. Daha sonra bıçakla kıyılarak servise hazır hâle getirilir. Davarcığın içerisine katılan küllü çörek hiç bozulmadan bir hafta kadar dayanmaktadır (KK.1).

Yağlı Çörek (Kete)

Kete; yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan, küldede pişirilen çörek (Türkçe Sözlük 1998: 1284). Ketenin veya diğeri adıyla yağlı çöreğın diğeri çörekten ayrılan en büyük özelliğı bol yağlı olması ve hamurunun yapım aşamasında maya kullanılmasıdır.

Mersin-Silifke göçebelerinde, çörek yapılmadan bir akşam önce hamur hazırlanır ve sabaha kadar bekletilir. Akşamdan una bir önceki ekmek hamurundan ayrılan ekşimiş hamur (maya) eklendikten sonra su ve tuz da ilave edilerek yoğrulur. Yumuşak bir kıvama gelen hamur, sabaha kadar dinlenmeye bırakılır.

Sabaha kadar kabaran hamur, tepsinin içerisine yerleştirilmeden önce yapışmaması için tepsinin zemini zeytinyağı ile yağlanır. Tepsinin içerisine hamur yerleştirildikten sonra hamurun da üzeri yağlanır. Hamur, bıçakla eşit parçalarla kesildikten sonra üzerine susam serpilir.

Çöreğı pişirmek için önceden hazırlanan ateşin

köz hâline gelmesiyle tepsi kömürün üzerine bırakılır ve tepsinin üzeri sac ile kapatılır. Aynı şekilde sacın üzerine de kömür ve odunlar yerleştirilip ateş iyice yakılır. Yaklaşık 40-50 dakika piştikten sonra ateşten çekilerek servis için hazırlanır (KK.1).

Çöreğin Yapıldığı Zamanlar

Çörek, göçebe kültüründe günlük hayatın vazgeçilmez yiyeceklerindedir. Doğumdan ölüme kadar günlük hayatın her safhasında kendine yer bulduğu görülmektedir. Bu bölümde Mersin-Silifke göçebelerinde çöreğin hazırlandığı ve ikram olarak sunulduğu zamanlara değinilmiştir.

Doğumla İlgili Uygulamalarda: Toplumun sürekliliğini sağlayan doğum olayı, Türk dünyasında birçok gelenek ve göreneğin oluşmasını sağlamıştır. Bu gelenek ve göreneğin temelinde Şamanizm, Türk mitolojisi ve İslam dininin ortak sentezi vardır.

Çocuk, bir ailenin ve toplumun sürekliliğinin sembolüdür. Çocuğun olmadığı durumlarda ise aile bireyleri değişik uygulamalara başvurmaktadır. Bu uygulamalarda birisi ise halktan toplanan yiyeceklerle çörek yapmaktır. Çocuğu olmayan kadın, kırk kapı gezerek un, susam ve yağ gibi gıdalardan toplar. Daha sonra bundan çörek yaparak yoksul kişilere dağıtır. Bu sayede dileğinin gerçekleşeceğine ve çocuğu olacağına inanır (KK.3).

Kız İstemede: Evlilik aşamasının önemli bir basamağını kız isteme gerçekleştirmektedir. Göçebeler arasında, kız istemeye gidilirken kız evine çörek götürmek yaygın bir gelenektir. Bu çörek, genellikle damat adayının kardeşleri tarafından baş üstünde taşınırdı (KK.2). Bu sayede hediyein değeri de ön plana çıkarılmaktadır. Kız istemek için götürülen çöreklerin bol susamlı ve yağlı olmasına dikkat edilirdi (KK.1)

Ölümlle İlgili Uygulamalarda: Bir kişi öldükten sonra defin işlemleri devam ederken genellikle ölen kişinin yakınları çörek pişirirler ve defin işlemleri bittikten sonra katılan insanlara çörek ikram ederler. Bu vesileyle cenaze için yapılan duaların, ölen kişinin kabir azabını azaltacağına inanılır (KK.2). Günümüzde ise mezarlık çıkışında çörek dağıtma geleneği sona ermiştir. Genellikle tatlı türü çikolata, lokum gibi yiyecekler ikram edilmektedir.

Misafirlikte: Göçebe kültüründe kahvaltıdan yemeğe kadar her yerde karşımıza çıkan çörek, eve gelen misafirlere sunulan en büyük ikramlar arasında gelmektedir.

Perşembe Akşamı: Göçebelerin inancına göre; ölen akrabaları perşembe akşamı evi ziyaret ederek akrabalarının kendilerini hatırlayıp hatırlamadıklarını öğrenmek istemektedirler. Bu nedenle aile fertleri evlerinde bu akşam çörek pişirirler ve çörek pişerken ocağa bir tutam yağ atarlar. Ocağa atılan yağın evi ziyarete gelen ölen akrabalarının ruhuna ulaşacağına inanırlar. Pişirdikleri çöreği de komşularına ikram etmektedirler (KK.3).

Yağmur Duası Uygulamalarında: Özellikle baharın gelmesiyle birlikte göçerlerin bulunduğu yerleşim bölgelerinde havanın yağışsız gitmesi üzerine bir hareketlilik yaşanır. Halkın içerisinde özellikle gençler yağmur duası için bir araya gelerek ev ev, çadır çadır gezip bişek gelin (çomçe gelin) yapımı için dolaşırken her evden değişik ürünler toplarlar. Bu süreçte toplanan ürünlerden değişik yiyecekler yapıldığı gibi çörek de yapılmaktadır.

Ev ev gezen gençler, evin kapısını çalıp “Çömçe gelin geldi.” dediklerinde ev sahibi evdeki un, bulgur, döğme; pekmez, yağ gibi ürünlerden verir. Bu arada gençler “Bereket versin.” derken ev sahibi de “Bereketli olsun.” diyerek evden ayrılırlar.

Toplanan ürünlerden yapılan çörek, pişirildikten sonra törene katılan herkese ikram edilir ve ardından yağmur duası gerçekleştirilir (KK.3)

Koç Katımı Uygulamalarında: Ağustos ayından itibaren sürüden ayrı tutulan koçlar ekim ayının ilk haftası gibi sürüye tekrar katılır. Buna “koç katımı” denir. Koç katımı diğer adıyla teke katımı göçebeler arasında bir ritüel havasında kutlanmaktadır (KK.3). Koçlar, sürünün içerisine katılmadan bir gün önce sürü sahipleri tarafından çörek pişirilir ve koçların sürüye katıldığı zaman hoca çağrılıp dualar okunduktan sonra köydeki herkese ikram edilir (KK.4).

Bayramlarda: Dini bayramların değişmez yiyecekleri arasında çörekler de yer almaktadır. Arefe günü akşam hazırlanan hamur bayram sabahı erkeklerin bayram namazına gitmesiyle birlikte evdeki kadınlar tarafından fırına verilir. Erkeklerin namazdan dönmesiyle birlikte kahvaltılık olarak sofraya sunulur. Daha sonra da bayramlaşmak için gelen misafirlere ikram edilir (KK.1).

Göçlerde: Göçebelerin yaylak ve kışlak arasındaki yolculukları 3-5 gün bazen bir hafta devam etmektedir. Bu zorlu yolculuk sırasında önceden hazırlayıp davarcıklarına yerleştirdikleri çöreklerini (azık) yemekte dirler (KK.1).

Söz Varlığımızda Çörek

Söz varlığımız içerisinde çörekle ilgili belirli sayıda kelime hazinesi ve atasözüyle karşılaşmaktayız.

Çörek otu (ötçam): Düğün çiçeğigillerden bir bitki ve bunun çöreklerle çeşni katmak için ekilen, susam iriliğindeki siyah tohumu (Türkçe Sözlük 1998: 504). Çörek otu, çöreklerin üzerine serpildiği gibi göçerler tarafından halk sağlığında kullanılıp aynı zamanda defin işlemi sırasında ölen kişinin kefeni arasına da yerleştirilmektedir (KK.4).

Çöreklenme: Yılanın sarılmış hâlde bulunmasına çöreklenme denir. Çöreklenmek, halka durumunda kıvrılıp toplanmak anlamındadır (Türkçe Sözlük 1998: 503).

Çörekçi: 1. Çörek yapıp satan kişi. 2. Çörek yemeyi çok seven kişi (KK.4)

Çöreklik: Çörek pişirilmesi için hazırlanan yer.

Uzun deneyimlerin sonucunda oluşan atasözlerimizde de çörek çeşitli şekillerde yerini almıştır. Aşağıdaki örneklerde bunu görmekteyiz.

Yoksulluk içinde bulunan kimsenin bir eksiği giderilse bile başka bir eksiğin kendini göstereceğini ifade etmek için *Açın kursağına çörek dayanmaz;*

Çağrılmadık yere gidilmemesi gerektiğini ifade etmek için *Çağrılmayan yere çörekçiyle börekçi gider;*

Verimin bol olmasının kullanılan malzemenin bol olmasına bağlı olduğunu ifade etmek için *Çöreğin büyüğü, hamurun (unun) çoğundan olur;*

Bir iş için gerektiği kadar fedakârlıkta bulunmayan kişinin sonucun kusurlarını hoş görmesi gerektiğini ifade etmek için *Yağına kıymayan çöreğini yoz (kuru) yer* atasözlerinin kullanıldığını görmekteyiz. (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=keli me&guid=TDK.GTS.5bb0bb1969a671.03380885).

Sonuç

Çörek, göçebe hayatın önemli yiyecekleri arasında yer almaktadır. Esas olarak azık görevinde kullanılan çörek, zamanla değişik fonksiyonlar da üstlenmiştir. Sabah kahvaltısı, hayvan otlatırken öğle yemeği, misafirler için ikramlık, kız istemede hediye olarak sunulması bunlardan bazılarıdır.

Çöreğin, ilk sözlüğümüz Divanu Lûgat-it- Türk'ten başlayarak aynı anlam ve görevde kullanılması kültürel sürekliliğin devamını göstermesi açısından önemlidir.

Bamsı Beyrek destanında, Bamsı Beyrek'in kız kardeşlerinin çörek (gömeç) pişirdiğinden bahsedilmesi Oğuz mutfağının günümüz mutfağıyla benzerliğini göstermektedir.

Atalarımızın uzun tecrübelerine dayanan atasözlerimizde çöreğin kendine yer edinmesi kültür hayatımızda kazandığı önemi ortaya koymaktadır.

Mersin-Silifke göçerlerinden yola çıkarak yaptığımız bu çalışmada, çöreğin Orta Asya'dan günümüze kadar değişen yaşam şartlarına ayak uydurarak her dönem varlığını devam ettiren bir yiyecek olduğu görülmektedir. İlk başlarda küllü veya kara çörek adı verilen göçebe azığı, içerisine katılan malzemelerle yeni lezzetler almış ve buna bağlı olarak isimleri de değişmiş ve değişmeye devam edecektir.

Kaynaklar

ATALAY, Besim. (1985); *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ERGİN, Muharrem (1994); *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERGİN, Muharrem (1997); *Dede Korkut Kitabı II (İndeks- Gramer)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÖKYAY, Orhan Ş. (2006); *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, Kabcacı Yayınevi.

GÜLENSOY, Tuncer (2007); *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (A-N)*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin (2000a); *Türk Kültür Tarihine Giriş II*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin (2000b); *Türk Kültür Tarihine Giriş IV*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Türkçe Sözlük (1998); Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

VAHAPZÂDE, Bahtiyar (1995); *Gurup Düşünceleri*, Beşaret İsmail (Akt.), İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=keli me&guid=TDK.GTS.5bae45848ed866.23837347

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=derlay&kelime1=k%C3%B6mbe

Kaynak Kişiler

KK. 1: Cennet Alptekin, Mersin/Silifke, 1960, okuma-yazma bilmiyor, evhamımı.

KK. 2: Elif Kurşun, Mersin/Silifke, 1967, üniversite mezunu, memur.

KK. 3: Elif Seven, Mersin /Silifke, 1955, ilkokul mezunu, evhanımı.

KK. 4: Şuayib Kırtıl, Mersin /Silifke, 1967, ilkokul mezunu, serbest meslek.

*Gün ikindi akşam olur
Gör ki başa neler gelir
Veysel gider adı kalır
Dostlar beni hatırlasın*

Doğumunun 124. yılında unutmadığımızı vurguluyor, yeri zor doldurulacak üstadın sesini, sazını, sanatını hayranlıkla arıyoruz.

Aşık Veysel'in dedesi Şatıroğullarından Ali Ağa, Kars'tan geçerek önce Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Kaledibi köyüne, oradan da Şarkışla ilçesine bağlı Söbealan şimdiki adıyla Sivrialan köyüne yerleşmiş ve burayı kendine yurt edinmiştir.

Çiftçilikle geçinen Ali Ağa'nın oğlu Karaca Ahmet, Âşık Veysel'in babasıdır. Ali Ağa, Soyadı kanunda Ulu soyadını almıştır. Veysel'in aile soyadı Ulu'dur.

Sivas âşıklar bayramına da, Veysel Ulu adı ile katılmıştır. Âşık Veysel daha sonraki yıllarda soyadını aile lâkabı olan Şatıroğlu'na çevirtmiştir.

Veysel'in anlattığına göre anası Gülizar Hatun, Veysel'i 1310, Miladi 1894'te bir güz günü koyun sağmadan dönerken tarla kenarında doğurmuştur.

Veysel Karanî'nin Yemen çöllerinde kaybettiği devesini Sivas Emlek yöresindeki Beserek Dağı'nda bulduğuna inanılarak kutsal sayılan bu tepeyi yöre halkı ziyaret edip, dilek dileyip kurban keser. Veysel'in babası da bu tepede dilek dileyerek "Oğlum olursa adını Veysel koyacağım." der. Oğlu olunca da dileğini yerine getirerek adını Veysel koyar.

Âşık Veysel'in gözünü kaybetmesi ile ilgili 1964'te Ankara Radyosu'nun Veysel için hazırladığı sohbet programında Rıdvan Çongur'a anlattığı biçimi şöyledir:

"Yedi yaşımda çiçek hastalığına yakalandım. Çok zor günler yaşadım. Çiçek hastalığı yüzünden sağ gözümü tamamen kaybettim. Sol gözüme ise perde indi.

Bir gün, anam inek sağıyordu. Babam da

arkamızda duruyormuş. Ben onun geldiğini fark etmemiştim. Bana 'Veysel' diye seslenince birden geriye döndüm. Koltuğunun altında ucu sivri bir övendire varmış. Başımı çevirmemle övendirenin sivri ucunun sol gözüme saplanması bir oldu. Böylece sol gözümü de kaybettim.

Genç yaşımda felek vurdu başıma
Aldırdım elimden iki gözümü
Yeni değmiş idim yedi yaşıma
Kayıp ettim baharımı yazımı

O yıllarda, elimden tutarak beni gezdiren, hep kız kardeşim Elif oldu. Elif'ten gördüğüm yardımı, sevgiyi unutamam:"

Aynı konuşmada saz çalmaya başladığını da:

"On yaşıma girdiğim zaman, biraz oyalanmam için, biraz teselli bulmam için, babam, bana eski bir saz aldı. Kendisi saz çalmasını bilmezdi. Şiir yazmazdı. Ama bazı halk şairlerinin şiirlerini ezbere söylerdi. Babamın bana ezberlettiği ilk şiir Kul Abdal mahlaslı bir şairimize aittir. Kul Abdal'ın hiç unutmadığım şiiri şöyledir:

Kul Abdal'ım yalan dünya vefasız
Âlemde bir yere düştüm devâsız
Sen bana yar olman behey vefasız
Var kimin olursan ol şimdiden geru"

Uzun süre saza alışamadım. Sazdan ses çıkaramadım. Yani saz çalamadım. Artık onu bırakmak istiyordum.

Komşularımızdan Molla Hüseyin ve Çamşahlı Ali Ağa bana sazı öğrettiler. Asıl ustam Ali Ağa'dır. Bir Şiirinde:

Bağlandım köşede kaldım bir zaman
Nice kimselere dedim el'aman
On beş yaşıma gelince heman

Yavaş yavaş düzen ettim sazımı diyen Veysel, o gün bu gündür sazı elimden bırakmıyorum. Demiştir.

Âşık Veysel, Ahmet Kutsi Teccer'in Sivas Milli

Eğitim M¼d¼r¼ olunca 1931’de yaptığı, I. Âşıklar Bayramı’na kadar hiç şiir yazmamış, sadece usta malı şiirler çalıp söylemiştir. Veysel, ilk şiiri ile ilgili anısını şöyle aktarmıştır:

“O zamana kadar ben hiç yazmadığım için, usta malları satıyordum.

Her şeye bir sebep lazım. Ali Rıza Bey, Nahiye M¼d¼r¼m¼zd¼. K¼ye geldiğinde bana:

‘Cumhuriyetin onuncu yılı için güzel bir destan hazırla, bayramda nahiyeye gel okursun.’ dedi. Ben de ilk defa:

Atat¼rk’t¼r T¼rkiye’nin ihyası
Kurtardı vatanı d¼şmanımızdan
Canını bu yolda eyledi feda
Biz dahi geçelim öz canımızdan
biçimindeki bu destanı yazdım. İlk deyişim budur.”

Daha sonra şiirini Atat¼rk’e okuma hevesine kapılarak arkadaşı İbrahim’le k¼y k¼y dolaşarak üç ayda Ankara’ya gider.

Âşık edebiyatında gelenek, diğer k¼lt¼r değerlerinde olduğu gibi belirli bir işlevi yerine getirmek, bir ihtiyacı karşılamak üzere, geleneksel k¼lt¼r¼n yarattığı bir olgudur.

Örneğin, halk şiirinde âşıkların şiirlerini d¼rtl¼k d¼zenine g¼re ve hece ölç¼s¼ kuralları içinde söylemesi gelenektendir.

Âşık Veysel’in şiirlerinde geleneğe bağlı unsurları saptamak için âşıklık geleneklerini belirlemek gerekir. Bizce bu gelenekleri şöyle sıralamak mümk¼nd¼r:

- A. Saz çalma
- B. Mahlâs alma
- C. R¼ya sonrası âşık olma (Bade içme)
- Ç. Âşık karşılaşmaları
- D. Leb-değmez (Dudak değmez)
- E. Askı (Muamma)
- F. Tarih bildirme
- G. Nazire söyleme

Veysel, halk şiiri geleneğinin çağımızdaki önemli ustalarından biri olmakla birlikte, klasik anlamdaki bu geleneklerin tamamını uygulayan âşıklardan değildir.

Yaşamı boyu bir kez doğaçlama şiir söylediği bilinir. O da, İstanbul’da verdiği bir konserde

görd¼đ¼ ilgi üzerine, sahnede, doğaçlama olarak:

Verilen kıymete layık değilim
Bir aciz kimseyim ayık değilim
Y¼zemem deryada kayık değilim
Diyorsunuz gir deryaya y¼z bana

Aşkın deryasına dalan bir gemi
Fark etmek gerekir iyiyi kemi
Seçemez bunları Veysel acemi
Nasıl verem usta diye poz bana
biçiminde söylediği şiirdir.

O, eskinin gezgin âşıkları gibi, sazla çalıp söylemeyi kendine ana ilke edinmiş, bu ilkeli davranışı ile de, yurdun d¼rt bir yanında, ezgilerinin ve dizelerinin izleri kalmıştır.

Veysel’in T¼rk halk şiiri içindeki yeri, Cumhuriyet d¼nemi halk şiirinde d¼z koşmayı vurgulu söyleyişinde, halk duygularına iyi terc¼man oluşunda ve kendine özg¼ bir tarz oluşturuşunda gizlidir.

Ustalığı ise lirizmi iyi yakalayışında ve hayatının bazı kesitlerini dizelerine ustaca aktarışındadır.

Baharda çağlayan bulanık sular
Durmadan kendini taşlara çalar
Eşinden ayrılmış bir geyik ağlar
Dağlar seda verip iniler durur

deyiş, halk şiirinin öz¼n¼ oluşturan lirizmin, Veysel’de ustaca dile gelişinin güzel ve etkili bir örneğidir.

Âşıklar deyişlerini bugün saz, eskiden kopuz denilen telli bir çalgı eşliğinde söyleyip, sazı hep kendilerinden bir parça gibi gör¼p, deyiş ve ezgilerini halk şiirinin çeşitli biçimleriyle şekillendirerek yüzyıllar boyunca varlıklarını koruyup günümüze kadar ulaşmasını sağlamışlardır.

Saz, âşık için ilhamı kamçılaman bir alet olup, âşıklık geleneğinin en önemli unsurlarından biridir. Bu unsuru Veysel, öyle özg¼n kullanmıştır ki, musikimizde “Veysel d¼zeni” diye adlandırılan bir eda oluşturmuştur.

Divan şairinin kalemi ne ise, âşığın da sazı ve tezenesi odur.

Halk, âşığı satsız düşünemez. Bu nedenle “Satsız âşık kulpsuz testiye benzer” sözü yaygınlık kazanmıştır.

Âşıklık geleneği içinde önemli bir yere sahip olan saz, âşıklarca kutsal bir varlık olarak görülmüş, ona çok değer verilip özenle korunmuştur.

Bir zamanların ünlü ses sanatçısı Turhan Karabulut'un Veysel'in sazıyla, sözüyle Orta Anadolu'nun simgesi olduğunu belirtip;

“Âşık Veysel'in sazı, tahminimce altı yedi perdeyi geçmez. Oysa kentte yaşayan herhangi bir saz sanatçısının sazını alırsanız, onda birçok ek ses perdeleri görürsünüz.

Âşık Veysel, bu altı yedi perdelik sazıyla, kentteki çok perdeli sazı eline alan öbür sanatçılardan daha özgün, daha zengin oluşunun nedeni, yerel özelliğini, yöresel karakterini korumuş olmasıdır. Bu da Orta Anadolu'nun ta kendisidir.”
deyişi, Veysel gerçeğini ve Veysel'in geleneğe bağlı olarak sazla nasıl bütünleştiğini açıklıkla ortaya koymaktadır.

Âşık hep sazıyla övünür. Sazı onun dili ve gönlüdür. Onunla sohbet eder, onunla dertleşir, bütünleşir. Saz çalma geleneğini en iyi kullananlardan biri olan Âşık Veysel:

Ben gidersem sazım sen kal dünyada

Gizli sırlarımı âşikâr etme

diyerek, onunla dert ortağı olmuş;

Bir Veysel demişler olabilirsem

Söylerim sözümü bilebilirsem

Bir cura sazım var çalabilirsem

Defli dümbelekli caz neme gerek

biçimindeki ifadesiyle de sazın yaşamındaki yerini işaret etmiştir.

Âşık Veysel'i, kimileri elindeki sazla ilgi kurarak bir müzisyen ya da türkü okuyucusu gibi görme eğilimindedir. Oysa Veysel, halk sanatı geleneğini sürdüren gerçek bir âşık, çağdaş bir sözcüdür.

Onun, türkü okuyuşu, kendine özgü, ezik ve yanık bir okuyuştur.

Veysel, saz çalışındaki özgün tavrıyla, türkü söyleyişindeki doğal yorumuyla ve bıraktığı eserlerle Türk halk şiirinin yanı sıra, halk müziğinin de önemli kilometre taşlarından biridir.

Zaman içinde Veysel, köyünden kopup, sazı elinde dolaşp, kent kültürünü köyüne taşıırken, yenilikleri, hassas kulakları ile algılayıp, gönül gözünün kevgirinde süzüp, şiirine malzeme

yaparak, söyleyişini, ayrı bir yaratığın soluk alması biçimine sokup, orijinalliği yakalamıştır.

Onda bağırtılı, laf kalabalığı içinde anlamı müziğe feda eden bir tavır sezilmez. Söyleyişinde net, arı-duru, yapmacıksız bir Anadolu Türkçesi hakimdir. Sözcükler, yerli yerine oturmuş ve özgündür.

Bütün şiirleri türkü formundan uzak, satsız okunduğunda, koşma tadını gözler önüne sermektedir. Veysel'i Veysel yapan gizlerden biri de budur.

Veysel'in genelde sanat anlayışının ve özelde şiirlerinin merkezi noktasını insan teşkil eder. Şiirlerinde insanın insanla, doğayla ve Tanrıyla olan ilişkileri derin bir coşkuyla dile getirilir. Bu dile getirişte yetiştiği toplumun etkisi büyük ölçüde sezilir.

O, çıktığı kaynağın, koşuktan-koşmaya, bin yıllık birikimini yansıtan bir ayna gibidir. Besteleyip, sazının eşliğinde ustaca okuduğu:

Kuş olsan da kurtulmazdın elimden

Eğer görsem idim göz ile seni

**

Yeter artık yumma gözün kör gibi
dizeleri gelecek kuşaklarda da insanların yüreğini derinden sarsacak özgün ve kalıcı söyleyişlerdir. Hele dillerden düşmeyen

Güzelliğin on para etmez

Bu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulaman

Gönüldeki köşk olmasa

deyişi irdelendiğinde sıradan bir âşıkla değil, Anadolu bilgeliğinin en önemli simalarından biri ile karşılaştığımızı hissederiz.

Veysel'e göre güzelliğin biricik yeri insanın gönlüdür. Burada akıl, zekâ gibi kavramların yerine güzelliğin karargâhı olarak gönül kavramının kullanılması gerçekten ilginçtir.

Tasavvuf edebiyatında gönül kavramına sıklıkla başvurulduğu görülür. Aşkın yeri bu anlayışa göre akıl değil, gönlüdür. Aşk kavramı söz konusu olduğunda, akıl ve duyu organları susar, sezgi ve kalp gözü konuşur.

Aşkı insan, ancak gönül gözüyle bilebilir. Bu anlamda insan gönlü, eğlenecek geniş bir köşk

gibidir. Veysel'in insan gönlünü köşke benzetmesi de ayrı bir inceliklidir. Zira köşkte en değerli misafirler, devlet erkânı ya da ulu kişiler ağırlanır. Güzellik ve bu güzelliğe sahip olduğuna inanılan sevgili o kadar yücedir ki, o en şaşalı misafirhane olan insan gönlündeki köşklere layıktır. Şiirin:

Güzel yüzün görülmezdi

Bu aşk bende dirilmezdi

Güle kıymet verilmezdi

Âşık ve mâşuk olmasa

dörtlüğünü irdelersek, gülün değerini sıradan, âşık olmamış bir insanın anlaması zordur. Gül, zahiri güzelliğinden dolayı kıymetlidir.

Oysa, âşık için, gülün kırmızısı, aşığın canı pahasına yoluna baş koyduğunu, dikenleri ise düşülen bu yolun oldukça eziyetli bir yol olduğunu ifade eder.

Gülün bu anlamı ancak ve ancak âşık ile mâşukun varlığının aşkla taçlanması sayesinde vardır.

Dinî, tasavvufî ve felsefî bir yaklaşımla, duyup yaşadığımız zengin bir kültür ve medeniyet anlayışımızdan, estetik unsurlar taşıyan şiirdeki bütün duygu ve düşünceler aşk estetiğinin çevresinde halkalanmıştır.

Dikkat edilirse şiirin içeriği öylesine muhteşem, öylesine dolu ve doyurucu ki onun bu şiirini yorumlarken eserin sanat değerinden söz etmeyi unutuyoruz.

Âşık edebiyatında mahlas alma da önemli bir gelenek olarak görülür.

Kimi âşıklar yaşam tarzlarına, buldukları konuma, ruhsal durumlarına bağlı olarak kendilerine bir mahlas seçerler.

Örneğin, Âşık Ruhsatî'nin:

Mustafadır öz adım

Mahlasım Ruhsat Koydum

diyerek kendisine Ruhsatî mahlasını seçtiğini bir şiirinde ifade ettiği bilinmektedir. K i m i âşıklara mahlasını pîr ya da müşid verirken, kimileri rüyalarında bade içerken alırlar. Örneğin, Âşık Mâhir:

Bin iki yüz seksen iki tarihte

Mahir ismim âşikâre dediler

diyerek, hem badeli bir âşık olduğunu, hem de

mahlasının rüyasında pîrler tarafından Mahir olarak verildiğini işaret eder.

Asıl adı İbrahim olan Dertlî, asıl adı Osman olan Kâtibî ve asıl adı Mehmet olan Seyranî gibi âşıkların zamanla adları unutulmuş mahlasları ad olarak kullanılır olmuştur. Hüseyin Çırakman gibi kimi âşıklar ise mahlas olarak ad ve soyadlarını kullanmışlardır.

Âşık Veysel ise sadece adını mahlas olarak kullanmayı yeğlemiş ve bütün şiirlerinde geleneğe bağlı olarak son dörtlükte Veysel mahlasını düzenli olarak kullanmıştır.

Usta-Çırak geleneği, âşık edebiyatının yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerinin en önemlilerinden biridir.

Gelenek gereği icracılık ve âşığın şairlikteki başarısı için üstad da denilen usta bir âşığın yanında uzun süre ders alması benimsenmiştir. Her âşık ustası ile iftihar eder. Tokatlı Nurî, ustası Emrah'ı:

Sorarlarsa âşık sadıkın kimdir

Nurî vardır Emrah çıraklarından

biçiminde yad ederken, Âşık Veli ustası Kemterî'yi:

Veli'm eydür Kemter gitti kimim var

Kemter'i aldirdim yeni gamım var

Ustam idi yapılacak damım var

Hiç bu iş gelmedi başıma felek

biçiminde övgüyle dile getirir.

Veysel'de bu durum söz konusu değildir dense de, Veysel'in köylüsü Âşık Hıdır Dede'nin Veysel'in yetişmesinde emeğinden söz edilir.

Gülağ Öz'le yaptığı bir konuşmasında Hıdır Dede için, "Rahmetlinin bana çok emeği geçti" diyerek doğrulamıştır. Buna rağmen usta-çırak geleneğini tam sürdürmeyen Veysel'in çırağı da yoktur. Fakat kendinden sonraki pek çok âşığa büyük etkisi vardır.

Âşık edebiyatında rüya; kişinin şiir söyleme yetisi kazanmasında, önemli bir etkendir. Rüya sonrası âşık olma, genel adı ile bade içme de âşık edebiyatının önemli geleneklerindedir. Kimi âşıklar gerçekten bade olayını yaşamış ve yaşadıklarını anlatmışlardır.

Veysel ise badeli âşıklardan değildir. O, çalışıp didinerek belli bir düzeye ulaşmıştır. Her ne kadar kimi şiirlerindeki:

Elinden bir dolu içtim
Türlü türlü derde düştüm
şeklinde söyleyişleri bade içme geleneğine çağrışım yaratsa da, Veysel’de rüya olgusu yoktur. Bunu kendisi de ifade etmiş, Erdal Öz’le yaptığı bir konuşmasında çalışarak kazandığını söylemiştir.

Adnan Binyazar’ın “Veysel de dolu içmiş, Hak âşığı ozanlar kuşağına katılmıştır” vurgulaması aşırı bir abartma sayılmalıdır. Üstelik Feryadı’nın bade içme olayını:

Kabını yumaya bulamaz karı
Hint’ten Hindistan’dan bahseder yâri
biçiminde ağır bir dille yerdiği de bilinmektedir.

Âşık edebiyatının önemli geleneklerinden biri de âşık karşılaşmalarıdır. Ne yazık ki Veysel’i çok iyi atışma yapan bir âşık olarak görememekteyiz. Elbette bunda fiziki yapısına bağlı bazı hususların önemli etkisi olmuştur.

Şüphesiz Veysel’e hiç atışma yapmamıştır denilemez. Örneğin, Âşık Çakır’la 1936’da Yozgat’ın Çayıralan ilçesinde atışma yaptığı ve 1942’de de Kastamonu Halkevi’nde Behçet Kemal Çağlar yönetiminde atışma yaptığı yazılı kaynaklarda yer almaktadır. Ayrıca, Kul Ahmet’le yaptığı:

Uyanan milletin ismi cihanda
Bu günde mi yarında mı dün de mi
Bu ilmin ışığı hangi insanda
Akılda mı fikirde mi fende mi
biçiminde başlayan atışması geleneği yansıtmakla birlikte o, hiçbir zaman Semaî, Selmanî, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova ve Reyhanî gibi atışmanın önemli âşıkları arasına girememiştir. Yalnız Veysel’de:

Çarık:
Aman kardeş çok üşüdüm
Sen köşede ben dışarda
Senin ile kardeş idim
Sen köşede ben dışarıda
Mes:
Elin yüzün çamur bu ne
Git ahırda kızınısana
Laf istemem uzun çene
Ben köşede sen dışarıda

biçiminde başlayan çarık-mes atışması geleneksel

atışma kurallarına uymasa da toplumsal karşıtlıklara duyarlılığını sergileyen bir çeşit atışma uyarlaması olarak görülür. Bu şiire dayanarak bir başka şiirinde de kendi konumunu:

Oğlum kızım hep çarıklı
Mes giymemiş soyum benim
diyerek dile getirmiştir.

Onun şiirleri arasında geleneğe bağlı olarak ustalık işareti sayılan, b,p,m dudak ve v,f dış dudak seslerini kullanmadan şiir söyleme tekniği olarak bilinen ve edebi bir terim olarak leb-değmez de denilen dudak-değmez yoktur. Böyle bir teknik yoktur ama, onda, her âşıkta görülmeyen bir doğallık, bir özgünlük vardır.

Veysel herhangi bir muamma da çözmüş değildir. Eski deyimle askı indirmemiştir. Dedimdedi tarzına hiç heves etmeyen Veysel, herhangi bir âşığın bir şiirine de nazire söylememiştir. Ümmi olması nedeniyle bir şiiri tanzir etmesi de beklenmemelidir.

Âşık edebiyatının önemli gelenekleri arasında sayılan tarih düşürme, âşık edebiyatında da divan edebiyatının etkisi ile uygulanmaya başlanmış ve zaman içinde gelenek haline dönüşmüştür.

Âşıklar, önemli savaşlarla, kıtlık, yangın, sel felaketi gibi toplumu yakından ilgilendiren olaylarla, kendi doğum tarihlerinin şiirlerinde tarihi birer belge gibi kalmasını istemiş ve dörtlükler arasında tarih belirtmişlerdir.

Kimi âşıklar EBCED hesabı denilen yöntemle divan tarzında tarih düşürürken, kimileri hicri, kimileri rumi, kimileri de miladi takvime göre tarih düşürmüşlerdir.

Veysel, iki şiirinde önemli tarihleri vurgulamak istemiş ve tarih düşürme yöntemine baş vurmuştur. Bunlardan biri:

Üç yüz onda gelmiş idim cihana
Dünyada bakmadan ben kana kana
Kader böyle imiş çiçek bahana
Levh-i kalem kara yazmış yazımı

biçimindeki doğum tarihini belirttiği dörtlük, diğeri de, Erzincan depreminin tarihinin belirtildiği şiirdir.

Övgü ve yergi âşık edebiyatının özünü

oluşturur. Aşkla ilgili olarak en çok âşık-mâşuk ve rakip üçlüsü ortak olarak ele alınmıştır. Ancak, âşık bir divan şairi kadar mazmunları ön planda tutmadan, yalın bir eda ile aşk konusuna yer vermiştir. Veysel, bir şiirinde:

Derdim gizli kapağını kaldırma
Yayılr âleme ziyan görünür
Her kişi dayanmaz cevri ü cefaya
Âşıktan mâşuka isyan görünür
deyip âşık ve mâşuk kavramını ustaca dizelerine aktarmıştır.

Bilindiği gibi edebiyatımızda en fazla işlenen konuların başında beşeri aşk konusu gelir. Veysel’de de aşk konusunun Veysel’ce işlendiği görülür.

Dünya güzel olsa istemem yâdı
Bu garip gönlümün sensin muradı
diyen Veysel’in:
Bir güzelin mecnunuyum ezelden
Veremem terkini gelmiyor elden
ve
Gönül bir güzeli sevmiş ayrılmaz
Dolanır peşinde çoban misali
diyerek sevgilisine bağlılığını dile getirip;
Sen bir ceylan olsan ben de bir avcı
Avlasam çöllerde saz ile seni
deyip ustaca vurur sazının teline.

Âşık daima bir özlem ve ıstırap içinde zamanı ah-vah ile geçiren kişidir. Sevgiliden hep ilgi beklemesine rağmen, her zaman sitem görür. Gözünün yaşı hiç gitmez. Tabipler derdine çare bulamaz. Onun derdinin tek dermanı sevgilidir.

Veysel’in sevi konusunda, kendisinden önce gelen âşıklarla aynı anlayışta olduğu görülür. Sevi onun için ucu bucağı görünmeyen bir denizdir.

Aşk denilen bu deryaya
Çıkamazsın girme gönül
diyerek, bu denizin hem derinliğini, hem de sınırsızlığını dile getirmiştir.

Âşık, gerek övgü, gerekse yergide sınır tanımaz. Veysel ise övgü ve yergilerinde daha ölçülü olmuş, hep insancıl, az ılımlı tavır takınmıştır.

Yeri gelmiş sevdiğine duygularını:
Söyletme garip Veysel’i
Candan sevdiğim güzeli
Gâhi uslu gâhi deli

Tenha bulsan sarılman mı
biçiminde Karacaoğlan edasında dile getirmiş, yeri geldiğinde de; Tarsus’ta parasını çalan hırsıza, yaptığı yergide, ölçüyü elden bırakmamıştır.

Dünyada görmedim böyle bir talan
Kapı kitli, cüzdan cepte, para yok.
biçimindeki ölçülü yergilerinde insancıl bir tavırla çıkmıştır karşımıza.

Yeri geldiğinde de:
“Kıldan köprü yaptırmışsın
Gelsin kullar geçsin deyi
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı”
diyen Kaygusuz’un taşlaması kadar olmasa da:
Birin aklı yok deli divâna
Bir kısmı muhtaçtır acı soğana
Bir kısmını zengin etmiş yan yana
Şimdi kendi saklanıyor sır gibi
ve
Türlü türlü dillerin var
Ne acayip hallerin var
Çok karanlık yolların var
Sırat köprün nerde senin
ya da
Meryem Ana neyin imiş
Bu işin var bir de senin
diyecek kadar, Tanrı bile olsa söyleyeceğinden geri durmamıştır.

“Veysel’in elinden tutulmasa, devlet desteği olmasa, Veysel, Veysel olmazdı” diyenlere karşı yine ılımlı tavrını bozmadan, imalı bir şiirle:

Tilki gölgesinde aslan gizlenmez
Yiğidin gölgesi kendinden olur
biçiminde yanıt vermiştir. O, ulus olmanın bilincine varmış bir ortamın sanatçısı tavrından hiç uzaklaşmamıştır.

Âşıkların en önemli yanlarından biri de ülkenin sosyal ve kültürel sorunlarını, gerçekçi ve akılcı bir tarzda dizelerine aktarmalarıdır.

İlim kültür deryasına dalalım
Çevremize bakıp ibret alalım
Kendi yaramıza merhem bulalım
Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız
diyen Veysel,
Vatan bizim, ülke bizim, el bizim

Emin ol ki her çalışan kol bizim
Ay yıldızlı bayrak bizim mal bizim
Söyle Veysel övünerek överek
diyerek yurt sevgisini nasıl yüreğinde
duyduğunu tezenenin ucuna dökmüştür.

Atatürk'ün ölümü üzerine yazdığı:

Ağlayalım Atatürk'e

Bütün dünya kan ağladı

Süleyman olmuştu mülke

Geldi ecel can ağladı

biçimindeki ağıtı, duyarlığının ne kadar üst
düzeyde olduğunun işaretidir.

Veysel yergilerinde, ne Pir Sultan ve Köroğlu
gibi sert, ne Karacaoğlan ve Emrah gibi yumuşak
edalıdır. O, ikisinin arasında sertliği, doğa sevgisi
ve insan sevgisiyle özümletip eleştirilerini bilgece
yapmıştır.

Veysel, kavga adamı olmamakla beraber, yeri
geldiğinde

Beni hor görme kardeşim

Sen altınsan ben tunç muyum

Aynı vardan var olmuşuz

Sen gümüştün ben saç mıyım

diyecek güçle, sazına yaslanıp direnmesini bilen,
gönül adamlığının yanı sıra yürek adamıdır.

Veysel, dini, toplumu bir arada tutan önemli
bir unsur olarak görür.

Ahlak sahibi olmayı, iyi bir insan olmayla
aynı görerek, kendi zamanındaki toplumsal ahlak
anlayışında görülen bozulmalardan şikâyet eder.

Toplumun her kesiminde insanların Veysel'i
sevip, ona sahip çıkması gerçekte onun ezilmiş
Anadolu insanının ortak duygularını herkesin
anlayabileceği bir dille, estetik bir potada yoğurup
sunmasında yatmaktadır.

Gerektiğinde Veysel, coşkun bir sel gibi akar,
fakat etrafını yıkmaz.

El birlikle çalışalım vatana

Çok okul fabrika kuralım kardaş

dizeleriyle başlayan şiirinde de görüldüğü gibi,
onun toplum ve toplumsallık anlayışı, ülke
kalkınması için yapılması gereken çalışmalardır.

Veysel, vatani ve milletine son derece bağlı bir
âşıktır.

Milli birliğin bozulmaması adına yoğun çaba

sarf etmiştir. Şiirlerinde bu birlik vurgusu sıkça
zikredilmektedir. Vatan sevgisi, toprak sevgisi,
çalışmak, birlik ve beraberlik, dürüstlük, ölüm,
sevgi, aşk vb. konular şiir ve türkülerinin ana
konularıdır.

Veysel, ülkenin kalkınması için bilgiye
gereksinim olduğunu, bu amaçla eğitime önem
verilmesini vurgulamış, köy enstitüleriyle halk
evlerini savunmuştur.

Aldanma cahilin kuru lafına

Kültürsüz insanın kökü yalandır

İlimsiz insanın şöhreti zahir

Cahilden iyilik beklenmez ahir

gibi deyişleri toplumun ilim ve fenne yönelmesi
gerektiğinin ve kalkınmanın ancak bu yolla
olabileceğinin işaretidir.

Âşıkşiirinde de divanşiirinde olduğu gibi bülbül
benzemek, güle dönmek ortak unsurlardandır. Ne
var ki, divan şairi gibi sanat yapma kaygısı hiçbir
zaman ön planda tutulmamıştır. Bir deyişinde:

Nerde gençlikteki geçen çağlarım

Sustu bülbül gazel döker bağlarım

Her gün hatırlarım her gün ağlarım

Veysel ağlamanın zamanı geldi

biçiminde gül, bülbül motifine yer verirken, bir
başka deyişinde:

Ey beni bu derde giriftar eden

Eski muhabbeti kaldırdın neden

Gönül ister kavuşmayı ölmeden

Gül olmasa bülbül ah ü zar etmez

diyerek sanki divan şiirinden esinlendiğini sezdirir.

Oysa bu divandan etkilenme değil, Veysel'in
gönül gözünün dışa vurumudur. O, gözü görmediği
halde, doğanın, kırların ve çiçeklerin temiz havasını
ince bir lirizmle dile ve tele dökmüştür. Veysel'in
ilginçliği imgelerinin zenginliğinden gelmektedir.

İşlediği konuyu can damarından yakalayan
Veysel, saf ve güzel Türkçesiyle değme düşünürün
söyleyemeyeceği özgünlükle dile getirmiştir.

Veysel'in şiiri incelendiğinde buram buram
Anadolu kokan temalar önümüze çıkar.

Bozkır kültürünün etkisiyle Türklerin sosyal
yaşamında ve inancında doğa kültürünün çok
önemli yer tuttuğu bilinmektedir.

Karacaoğlan'da, Köroğlu'nda, Dadaloğlu'nda

doğa ayrı bir önem taşır. Doğa ve evren Veysel için de çok önemlidir. O, çevresini, doğayı kendine özgü doğallıkla anlatır. Sözcükleri, herkesin kullandığı halk söylemleridir ama, söyleniş biçimi:

Yağmur olduk sepelendik

Toprak olduk tepelendik

örneğinde görüldüğü gibi Veyselcedir.

Doğa bir bakıma onun için Tanrı'nın insanlara ve bütün canlılara verdiği en büyük armağandır. O, ormanların varlığını korunması gereğini vurgulamış, doğayı hep övmüştür.

Bir şiirinde

Yel estikçe dalgalanır dalları

Türlü türlü seda verir ağaçlar

derken, ağaçları bir başka yorumlar. Ağacın meyve verdiğini, yeri geldiğinde çocuğa beşik, evlere eşik, ölene tabut, mezara mertek olduğunu, yaşamın her aşamasında var olduğunu vurgular gibidir.

Veysel'e asıl ününü Anadolu insanını yakından ilgilendiren konular vermiştir.

Tarlam sana üçyüz fidan aşlasam

Tarla çoşar, fidan çoşar, el çoşar.

Gücüm yetse hemen işe başlasam

Kazma çoşar, kürek çoşar, bel çoşar.

dörtlüğüyle başlayan şiiri insan emeğinin toprakla bütünleşmesinin önemine dikkat çeken ifadelerdir.

Anadolu insanını en çok saran, en güzel şiiri ise meşhur Toprak şiiridir. Kara toprak, Anadolu insanının anası, sevgilisi, sığınağıdır.

Veysel, derdini sazına döktüğü gibi yorgunluğunu, kırgınlığını, kahrını da toprağa döker.

Dağlar çiçek açar

Veysel dert açar

derken gönlündeki sırları, tarlasında yeşeren otlara, ekinlere, bahçesinde filizlenen ağaçlara açmaktadır. Kara toprak, değişik açılardan yorumlanabilir.

Veysel, Toprak şiiriyle başından geçenleri, vefasızlıkları dile getirmekte, bir doğa gerçeğini dillendirmekte, tasavvufi ve özlü bir anlatımla insanlık serüvenini özetlemektedir.

Âşık Veysel'in şiir ve türkülerinde derin, felsefi yaklaşımların mevcut olduğunu söylemek

mümkündür.

Bu bağlamda, Güzelliğin On Para Etmez adlı şiirde de önemli felsefi konulara değinildiği görülmektedir.

Veysel'in huzur bulduğu, ayrılmak istemediği, dönüp dolaşıp varmak istediği yer; bahçesi, tarlası, dağı, taşıyla özlemini duyup:

Arzusun çektiğim Beserek Dağı

Elvan elvan çiçekleri açtı mı

Çevre yanın güzellerin otağı

Bizim eller yaylasına göçtü mü

biçiminde dile getirdiği memleketidir.

Bu kadar çok sevdiği doğanın haşinliğinden de korkan Veysel:

Sekizinci ayın yirmi ikisi

Emeklerim zay eyledi sel benim

Sele gitti hasılatın hepisi

Emeklerim zay eyledi sel benim

diye, doğanın haşinliğini de dile getirmekten geri kalmaz.

Veysel'in şiirinde toprak sadık yarıdır. Onu bağrına basacak bir sığınaktır.

Sonuçta insan yalnız kalır ve her fani gibi bir gün bu dünyadan geçer. Son durak topraktır.

Ne olursan ol, onu ne kadar üzmüş olursan ol, sana kapısını açacak olan, seni saracak, kendisine katacak olan topraktır.

Veysel'in toprağı toprak olarak sevmesi yanında vatan olarak sevmesi ve ona bağlanması da önemlidir.

Ne zaman toprakla birleşir cismim

Cümle mahlûk ile bir olur ismim

ve

Aslıma karışıp toprak olunca

Çiçek olur mezarımı süslerim

deyişleri insanın topraktan yaratıldığı efsanesini vurgulamaktadır.

Toprak şiirindeki "Kazma ile dövme" sözleri emek-üretim ilişkisini ustaca ortaya koymaktadır. Toprak, bu bilinçle de söylenmiş bir şiirdir.

Veysel, toprağı anlatırken gerçeği dile getirip, Toprağın insan ve Tanrı'yla olan ilgisini gözler önüne sermektedir.

Aşık edebiyatında ustalığın belgesi öncelikle ele aldığı konuları en iyi biçimde işleyebilmesidir.

Yoksa unutulup gider.

Veysel'i unutulmaz kılan ele aldığı konuları özenle işleyişidir. Çoğu kimse gurbet konusunu dizelerine aktarmıştır ama Veysel'in:

Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan
Bekletme yolları gel diye yazmış
Sivralan köyünden bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül diye yazmış
deyişindeki doğallık ve rahatlığı herkes yakalayamamıştır.

Veysel'in gurbeti dile getirdiği bütün şiirlerinde bu rahatlık ve yürekte söyleyiş hissedilir.

Arzuluyom Şarkışla'yı Sivas'ı
Siz sağ olun, biz selamet gidelim.
Veysel bu gurbetlik kâr etti câna,
Karıştır göçünü ulu kervana.

gibi dizeler bu görüşün kanıtlarındandır.

Âşıklar, divan şairleri gibi mazmunları sık kullanmışlar, Erzurumlu Emrah, Âşık Ömer, Gevherî gibi kimileri ise o denli ustaca mazmunlara yer vermişler ki sanki usta bir divan şairi görünümüne bürünmüşlerdir. Bunlardan Gevherî'yi divan şairi sayanlar bile vardır.

Her iki disiplinde de göz siyahtır, sevgili daha çok kömür gözlü, mahur bakışlı, ahu gözlüdür.

Bu mazmunların kimilerinin ustaca kullanıldığı Veysel'de de görülmektedir.

Dudu diller inci dişler
Ahu gözler o bakışlar
Kesme kâkül sırma saçlar
Zülûfünde teller gördüm
biçimindeki dörtlük bunlardan sadece biridir.

Onda aşk konulu şiirler, çok iyi gören, gördüklerini çok iyi resimleştiren bir âşığın kaleminden çıkmış gibi:

Elmas küpe kulağında
Güller açmış yanağında
Seher vakti dost bağında
Taze açmış güller gördüm
biçiminde canlı, renkli ve kusursuz işlenmiştir.

Gözleri görmeyen Veysel, sevgilinin özelliklerini toplumdaki genel güzellik anlayışı çerçevesinde dile getirmiştir.

Taramış zülfünü dökmüş gerdana
Yel estikçe dalgalanır her yana

Sen bir ceylan olsan ben de bir tazı
Avlasam çöllerde saz ile seni
biçimindeki deyişler toplumun duyuş, düşünüş ve sevgi anlayışına tercüman olan deyişlerdendir.

Hayatın bütün çetin koşullarını tatmış, Uzun yaşamında çeşitli siyasi çalkantılara tanık olmuş bir âşık olan Veysel'in:

Dönüyor bir dolap çarkı belirsiz
Çağlayan bir su var arkı belirsiz
Veysel neler satar narkı belirsiz
Ne müşteri gördüm ne hesap gördüm
deyişle düzenin bozulduğuna vurgulamaktadır.

Bir şiirinde:
Gülü yetiştirir dikenli çalı
Arı her çiçekten yapıyor balı
Kişi sabır ile bulur kemali
Sabretmeyen maksudunu bulamaz
diyen Veysel'in olgunluk dönemindeki her deyişi nasihat yüklüdür.

Sohbet etme kötü ile
Güreş tutma katı ile
Gitme hırsın atı ile
Sakın hileden tuzaktan

ve

Yetişmeyecek yere elin uzatma
Ben bilirim diye halkı aldatma
Manasız mantıksız kem laf sarfetme
Boş sözler kavganın dili sayılır
gibi deyişler bunların güzel örneklerindedir.

Gerek âşık, gerekse divan şiirinde ortak olarak yer alan nasihat konusu âşık şiirinde daha fazla işlenmiştir.

Âşık, çevresindeki kişilere göre daha bilge bir kişiliğe sahip olması nedeniyle, nasihat ağırlıklı şiirlere daha çok yer vermiştir.

Veysel bir şiirinde:
Ya bir sanatkâr ol, ya bir memur ol
Düşün her tarafı ehli salih ol
Eline geçeni harcama bol bol
Beyhude sarf olan altın tunç olur
ve bir şiirinde:

Olmak istiyorsan dünyada mesut
Hak'a halka yarayacak bir iş tut
Çalıştır oğlunu kızını okut
İnsan olmak için okumak gerek

diyerek hem nasihat etmiş, hem de bilgece yol göstermiştir.

Mehmet Kaplan, “Veysel, bazı şiirlerinde halk edebiyatında geniş yer tutan mistik duyguları anlatır ve bunlarda Yunus’a yaklaşan güzel mısralar söyler.” demektedir.

Bir şiirinde:

Kabul et kapında beni de kul say

Dost yoluna ölür âşık ar etmez
deyişindeki felsefi derinlik Yunusça olup, oldukça düşündürücüdür.

Âşık şiirinde ve divan şiirinde büyük ölçüde konu birliği vardır. Her ikisinde de en çok tasavvuf ve aşk konuları işlenmiştir.

Veysel, kırk yaşından sonra tasavvufa meylenmiştir. Bu yöneltte Hacı Bektaş Velî, Ahmet Yesevî ve Yunus Emre tasavvuf geleneği etkili olmuştur.

Her nesnede mevcut, her cesette can
Ânın için dedik biz ona cânân
Evvil-ahir O’dur, O’nundur ferman
Ne sen var, ne ben var, bir tane Gaffar
deyişinde Yunus çizgisinde olduğunu sergilemektedir.

Kırk yaşından sonra kalbime ilham
Erişti Mevlâdan bir ihsan oldu
Hakkı bilenlere hazırdır her an
İnkâr edenlere sır nihan oldu
biçimindeki söyleyişlerle de Mutasavvıf bir kimliğe büründüğünü göstermektedir.

Bir deyişinde:
Her millete birer yüzden göründün
Kendini sakladın sardın sarındın
Bu dünyayı sen yarattın gerindin
Her nesnede gösterirsin nakşını.
diyene Veysel’e göre, güzelliklerin hepsi Tanrı güzelliğidir. O, Allah’ı ve bazı tarihi kişileri şöyle anmış:

Hayyam’a görünmüş kadehte meyde
Neyzen’e görünmüş kamışta neyde
Veysel’e görünmüş mevcut her şeyde
Ne sen var, ne ben var, bir tane Gaffar
deyişle, Tanrı’nın her zerrede var olduğunu dile getirip, tasavvuf felsefesini tümüyle benimsediğini vurgulamıştır.

Tasavvuf, sevgiye ve iç arınmasına bağlıdır.

Ortadan kalkardı günah musibet

Âşikâr olurdu hak ile hakikat

Herkes için açık olurdu cennet

İşte hile, sözde yalan olmasa

diyerek, tasavvufa bağlananların hile ve yalandan uzak durmalarını istemiştir.

O, Tanrı sırrının açığa vurulmaması ve nereye bakılsa orada Tanrı güzelliklerinin olduğunu vurgulayıp:

Saklarım gözümde güzelliğini

Her neye bakarsam sen varsın orda
biçiminde dile getirmiştir.

Tasavvufi bir görüşle söylediği şiirlerinde, temel vurgu insanlık sevgisi, ırksal ve mezhepsel ayrılıkların doğurduğu toplumsal sancılar ve bu türden ayrışmaların ilahi anlayışa aykırı olduğu vurgusudur.

Veysel’in tasavvuf felsefesi dahilinde söylediği en iyi şiirlerden biri de Uzun ince bir yoldayım şiiridir.

Toprak şiiriyle insanın topraktan yaratıldığı ve yine toprağa döneceği fikrini vurgulayan Veysel, bir başka şiirindeki:

Topraktır cesedim, güneştir özüm.

dizesiyle de bu gerçeği anımsatmaktadır.

Cümle canlı hep topraktan

Var olmuşuz emir Hakk’tan

Rahmet dile sen Allah’tan

Tükenmez rahmet deryası

biçimindeki söyleyişleriyle ileri yaşta tasavvuf felsefesini yaşamına sindiren Veysel:

Veysel’i söyleten sen oldun mutlak

Gezer daldan dala yorulur ahmak

Sen ağaç olmuşsun biz yeşil yaprak

Meyvede çekirdek sen varsın orda

diyerek sanki sohbet eder. O, işlevi itibarıyla hem mutasavvıf hem de lirik bir âşıktır.

Veysel’in şiirlerinde ölüm teması oldukça renkli, ustalıkla işlenmiştir. Ölümü basit insanların sonu olarak gören Veysel, ölüm karşısında ölümsüzlüğü, kalıcı olmayı savunur.

Evvelde topraktır sonrada adım

Geldim gittim bu sahnede oynadım

derken, insanın tekrar dünyaya geleceği görüşünü

savunmaktadır.

O, insanı toprakta kaybolup gidecek bir varlık olarak değerlendirmez. İnsanı varlık aleminin içinde bırakır.

Aslıma karışıp toprak olunca

Çiçek olur mezarımı süslerim

diye, bir şekilde dünyada kalacağını, ölüm karşısında ölümsüzlüğü vurgular.

Tanrı'dan gelen yine Tanrı'ya dönecek olan Bakara Suresi'ne telmih yapmaktadır.

Toprakla yokluğu, çiçekle yeniden doğuşu vurgulayan Veysel, insanı ölümlü ve ölümsüz yönleriyle ele alır. Bu davranışıyla Yunus Emre'nin düşüncelerini paylaşır. Ölümün kaçınılmazlığını bilen Veysel sazı ile sohbetinde:

Giyin kara donu yaslan duvara

Garip bülbül gibi âh ü zâr etme

diyerek ölüm gerçeğini ve ölüm sonrası uygulamaları kendine özgü bir biçimde dile getirmiştir.

Veysel, bağlı bulunduğu ve özenle sürdürdüğü âşık edebiyatı geleneği içinde, karanlık evreninden ışıklı bir dünya görüşü çıkarabilmeyi başarmış ender kişilerdendir. O, eski biçimiyle yeni özü bulmuş ve kalıcı deyişler söyleyebilmiştir.

Küçük yaşta gözlerini kaybeden, hiçbir öğrenim görmeyen Veysel, bütün bilgilerini etrafındaki Kemterî, Veli gibi her biri yörenin usta âşıkları olan saz ustalarının şiirlerini dinleyerek çevresinden edinmiştir.

Bu, yazılı kültür kadar önemli sözlü kültürdür.

Bu kültür halkın geleneğe bağlı gerçek kültürüdür.

1965'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin özel bir kanunla Anadilimize ve milli birliğimize yaptığı hizmetlerden ötürü ölüncüye kadar 500 lira aylık bağlanan Veysel, kimilerinin dediği gibi âşıklar zincirinin son halkası değil, uzayıp giden âşıklar zincirinin en önemli halkalarından biridir.

1973 yılının 23 Martında toprağın uyandığı Nevruz günü Hakka yürüyüp toprağına kavuşan Âşık Veysel'in son şiiri de:

Selam, sevgi hepinize

Gelmez yola gidiyorum

Ne karaya, ne denize

Gelmez yola gidiyorum

Eşim dostum yavrularım

İşte benim sonbaharım

Veysel, karanlık yollarım

Gelmez yola gidiyorum

Dizeleriyle yüklü veda şiiridir.

O, yaşamında kaldığı parlaklık ölçüsünde, hep dile getirdiği **zöbre yıldızı** gibi parlak kalacaktır.

ÇOCUĞUN DÜNYASI

Büyüyünce belki gözün kurtulamaz nemden
Çocuk duygularınla al feyzini şebnemden.

Kurduğun pembemsi dünyâ rüzgârı görmesin
Ne bir selden yıkılsın ve ne de bir depremden.

Dostluk şimşekleri çakar derin mâvilikte
Senin semtinde eser yok dünyevî elemden.

Gülüşün ne güzel, hele nûrlu ağlayışın
Susuz gözlere su gelir testiyle Zemzem'den.

Kopan fırtınadan her dem haberin olmaz da
Rûhunda nağme terennüm edersin meltemden.

Bir gün ayrılır dostların, kardan adam erir
Sen hiç ayrılma bembeyaz, sana has âlemden.

Önder ÇAĞIRAN

BİR SEVDA BAHÇESİ

Şimdi salkım salkım üzüm vaktidir bağlarda.

Yediverenler sarmıştır bahçeni,

Günün en nadide zamanında.

Ve tan ağarınca ufuklarda

Koyu mavi gözlerin açılır bir yakamoz sevdasına.

Uçuşan eteklerinle başlar kan kırmızı seveda.

Bir varmış bir yokmuş gibi masalsı.

Gökten düşen üç elma misali umutvari.

Sevdanla yanar bu şehrin ışıkları

Ve sevdan ısıtır buz kesmiş yürekleri.

Güller, goncalar, sümbüller sana açar hep.

Sen ki seveda bahçesi

Her yanın bahar tazeliği.

Latife AKBAŞ

Giriş

Üç asırdan fazladır İslam dünyasının içinde bulunduğu ataletin kaynağı ve bu ataletten nasıl kurtulması gerektiği konusunda ilim ve fikir sahiplerinden ziyade siyasetler konuşmuş ve icraatın başı olarak bu hakkı kendilerinde görmüşlerdir. Bu hastalığımız cumhuriyet sonrası sona ereceği yerde daha da gemi azağına alarak devam edegelmiştir!

Cumhuriyet sonrası ülkeyi yöneten kadroların özellikle milli duruşu sergileyen ilim ve fikir adamlarıyla yıldızlarının çok da barışık yaşadığı söylenemez.

Osmanlı Duraklama dönemiyle birlikte alevi hale gelen merkez-çevre çatışması Fatih Sultan Mehmet'le başlayan Türkmen-devşirme mücadelesinin devşirmeler lehine gelişmesi bu dönemde kendini kabul ettirmiş ve devşirmeler merkezi ele geçirme konusunda önemli kazanım elde etmişlerdir. Merkezle sınırlı kalmayan devşirme hâkimiyeti devletin tüm katmanlarında söz sahibi olmuş; ekonomiden medreseye, edebiyattan sanat ve kültürel anlayışa kadar yer yer Türk devlet ve millet gelenek ve anlayışlarının yerini Arap, Acem ve İsrailiyat anlayışının almasına kadar varmıştır! Söz konusu döneme kadar hâkim olan Maturidi-akılcı anlayış yerini nakilci, tevilci ve daha çok Arap ve İran menşeli tefsir-medrese anlayış ve yaşam şekline evrilmiş görünmektedir.

Milli kodlarımızı harekete geçirme ve öz benliğe dönüş hareketini başlatmak amacıyla hareket eden II. Abdülhamit'e karşı çıkanların Batılı düşünür ve devletlerle birlikte İslamcı çevreler olması dikkat çekicidir!

Atatürk'ün reformlarının bir amacı da öz benliğe yabancı olan anlayış ve hayat-düşünüş-reflekslerden kurtulma arayışı olarak görülebilir. Ancak Cumhuriyetin ilk döneminde bile eski anlayışın ne kadar dirençli olduğu gözlerden kaçmamak-

tadır. Atatürk'ün ölümüyle yeniçerilerin devamı olarak görülebilecek anlayış ve bürokrasi geleneği hâkimiyetini devam ettirmiş görünmektedir!

Türkiye'de hala devam eden sağ, batıcı, sol, İslamcı, milliyetçilik ve muhafazakârlık, anlayışlarında Osmanlı reflekslerinin derin izleri vardır.

Osmanlı son dönem eseri olan ideolojilerin ortaya çıkışında Osmanlı sistemini elinde bulunduran ve merkezle çevreyi elinde bulunduran kitlelerin günümüze olan yansımalarını araştırmak ilginç sonuçlara gebe dir!

Her fikir ve ideoloji bir anlayış ve tarihi derinliğe yaslanarak varlığını sürdürmeye çalışır. Millete ait özellikleri bünyesinde barındırmayan fikirlerin zaman içinde yok olmaya başlamasında kültürel kodlarıyla o millete hitap etmiyor olmasının etkisi büyüktür. Bu nedenle "sol" olarak kabul edilen fikir ve hayat modellerinin Türkiye gibi ülkelerde çok fazla rağbet bulmamasının altında Osmanlıdan itibaren yüzyıllardır süregelen bir merkez-çevre çatışmasını aramak hiç de yabana atılır bir düşünce değildir! "Sol" ve günümüz "Batıcı liberal" çevrelerin Yeniçeri anlayışıyla hareket ederek merkezi ele geçirmek için hangi iktidar gelirse gelsin ekonomik mevzilerini ve bürokratik güçlerini kaybetmemek amacıyla iktidar yanlısı olduklarını söylemek gerekir.

Osmanlı'nın yıkılış evresini anlamak için Duraklama dönemini anlamak gerekir. Duraklama döneminin kodlarıyla hareket edildiğinde Osmanlı'nın yönetim, bürokrasi, askeri, ekonomik, eğitim ve dini reflekslerinin tahlili yıkılma dönemini daha sarıh bir şekilde anlamaya yardımcı olacaktır.

Osmanlı Duraklama dönemine damga vuran siyaset adamları hükümdarlar değildir! Daha çok sadrazamların ön plana çıktığı bu dönemde en çok ön plana çıkan devlet adamları dönemi Köprülüler Dönemidir. Ki, bu dönemde gerçekleştirilmek istenen ekonomik, hukuki, yönetim askeri ve sosyal kalkınma hamleleri dikkat çekicidir. Ancak Köp-

rülüler sonrası yarıda kalan toparlanma hamleleri II. Viyana bozgunuyla yeni bir boyut kazanmış ve daha önce hiç akla getirilmeyen Batı karşısında yenilme ve Batının üstünlüğü psikolojisi Türk yönetimine, anlayışına ve askeri kadroya yerleşmeye başlamıştır. Türkler arasında yenilmişliğin travması yaşanırken Batının Türkler karşısındaki başarısı Batı zihnindeki “Yenilmez Türk” imajının kırılmaya başlamasında büyük rol oynamıştır.

...

Değişimlerin tepeden aşağıya değil aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşmesinin en güvenli ve kalıcı yolunun eğitim ve dinin kör, hurafe ve kalıplaşmış (din dışı) bize ait olmayan Arap, Acem, Hint, Yunan... Geleneksel anlayışlarını değiştirmekten geçtiğini bilmek gerekir! Bu anlayış dün de böyleydi bugün de böyledir.

İmam Ebu Hanife, İmam Maturidi ve Hoca Ahmet Yesevi ile başlayan Türklerin kendilerine özgü ve İslam’ın ruhuna uygun din anlayışları Karahanlı, Harzemşah, Selçuklu ve Osmanlıların Yükselme devrinin sonlarına kadar devam etmiştir.

“Ahmet Yesevî’nin açtığı tasavvufî çığır halkalar halinde Sarı Saltuk, Ahi Evren, Yunus Emre, Geyikli Baba, Somuncu Baba, Hacı Bayram Velî, Budin fethinde görev alan Gül Baba’dan günümüze kadar uzandı.”

“Ahmet Yesevî Hazretleri... İslâm’a yeni girmiş olan Türklerin, dinî inançlarını, ahlak değerlerini yükseltebilmek için Hikmet adlı sade Türkçe ile yazılmış dörtlükler bırakmıştı. Bu dörtlükler, Kur’an ve Hadislerin manâ ve ruhuna uygun manzum ve vecize hikmet manasında Türkçe sözlerdi.”

Sultan Tuğrul Bey’in Abbasi halifelerini Şii Büveyhilerden koruması, Alparslan ve Melikşah dönemlerinin veziri Nizamülmülk tarafından başlatılan akılcı, Sünni anlayışa sahip Bağdat’taki Nizamiye Medreselerinin çalışmaları... Buhara, Semerkant, Merv, Belh, Horasan, Erzurum, Konya, Sivas... Şehirlerinin ilim kültür merkezi olmaları hep İslam’ın ruhuna uygun akılcı-gelişmeci Türklerin İslam algı ve anlayışlarının eseridir.

Osman Bey’in Selçuklulardan devraldığı dini, milli hasletler üzerine kurduğu Osmanlı Devleti ve bu anlayışı devam ettirmek amacıyla 16. Yüzyıla

kadar her alanda çalışmalarını sürdürmüştür.

Kâtip Çelebinin de belirttiği gibi Osmanlı Duraklama döneminde gelişmelerin takip edilmesi için “*Dert baş göstermeden çaresini bulmak gerekir*” vecizesiyle dönemin şartlarını tahlil etme ve ıslah yolları aramaya çalışmıştır. Bu dönemde Koçi Bey, Kadı-zade Mehmet Efendi, Avni Ömer Efendi, Ayni Ali Efendi gibi ıslah çalışmaları yapılması gereken aydınlar vardır. Dönemin sonlarına doğru yetişen devlet adamı ve din âlimlerinden birisi de Vani Mehmet Efendidir.

Osmanlı devletinin ilim dünyasına hediye ettiği birçok şahsiyet vardır. Bunlardan birisi de XVI. Yüzyılın yüz akı olarak ifade edilebilecek vasıflara sahip Vani Mehmet Efendidir. Gerek şahsiyetiyle, gerek Maturidi felsefesiyle hareket edip İmam Hanefi yolunda Kur’an çalışmalarıyla hizmet etmesiyle, gerekse Hoca Ahmet Yesevi anlayışını o günden bu güne taşıyarak akıl, ilim ve medreselerde çığır açan çalışmalarıyla örnek bir şahsiyettir.

Türk-İslam Anlayışının Temsilcisi Vani Mehmet Efendi

Vani Mehmet Efendi Osmanlı Duraklama döneminin sonlarında yaşamış eğitim, bürokrasi ve dini alanlarda kendisinden bahsettirmiş önemli bir devlet adamıdır.

Van’ın Hoşap ilçesinde doğmuştur.

Osmanlı’da IV. Mehmed ve Sultan İbrahim zamanında yaşamış olan Vanî Mehmed Efendi (d. ? - ö. 1685) 17. yüzyıl Türk dünyasının yetiştirdiği seçkin bilim adamlarından biridir.

IV. Mehmet Döneminin ön meşhur hocalarından birisi olarak dikkat çekmiştir. Padişahlara iman, şehzadeler hocalık yapmış, II. Viyana Kuşatmasına katılarak ordu vaizliği yapmıştır.

İstanbul Vaniköy’ü imar etmesi nedeniyle semte onun adı verilmiştir.

Öğrenimini Van’da tamamladıktan sonra, Erzurum, İstanbul ve Bursa’da hocalık ve vaizlik yapmıştır. İstanbul’da “hünkâr vaizliği” ve “hâce-i sultanî” gibi görevlerde bulunmuştur.

İstanbul’da Vaniköy Camii’ni, Bursa’da Vanî Mehmed Efendi Camii’ni inşa ettirmiştir.

II. Viyana Bozgunundan sonra Bursa’nın Kestel köyüne sürgün edilmiş ve burada ölmüştür. (1685)

Vani Mehmet Efendinin eserleriyle yüzyıllarca devam ede gelen Türkler hakkında olumsuz söylenti, yargı ve İsrailiyata son veren büyük bir Türk savunucusu olduğunu söylemek mümkündür.

Vanî Mehmed Efendi'nin Türkçe olarak yazmış olduğu "Arâisül-Kur'ân", "Hülâsât-üt-Tefâsîr", "Risâle-i Mebde vel-Meâd", "Amâl-ül-Yevm vel-Leyl" ve "Münşeât" adlı eserleri vardır.

"Vani Mehmed Efendi, Kaşgarlı Mahmûd ile başlayan, Türk'ün İslâmi şahsiyetine sahip çıkma geleneğinin, kendi devrindeki en büyük temsilcisi olmuştur."

Türklerin yaradılışları gereği birçok toplumda görülen vahşi hayat tarzında yaşamadığı, aksine coğrafi şartlar, inanç ve milli hasletleri gereği gayet medeni olduğu konusunda birçok müsteşrik fikir birliği etmiştir. Vani Mehmet Efendi bu fikirleri Kur'an ayetlerinden hareketle ortaya koymuştur.

İnsanlar ve devletler fikirler gibi tanımadığına düşmandır. Kendisinden askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel... Alanlarda ileri olan toplumlara karşı önce düşmanlık daha sonra da hayranlık besleme insanın yenemediği bir psiko- sosyal durumdur. Devlet ve ideolojilere karşı olunduğu dönemlerde aleyhte mitler oluşturulur. Korku senaryoları üretilir, hikâyeler, efsaneler yazılır, söylenir. Osmanlı son döneminde Batıya karşılık ve hayranlık at başı gitmiş ve günümüz insanı daha çok hayranlıkla Batıyı öykünmeye başlamıştır. Her ne kadar çoğunluk Batıya öykünme ve Batıyı bir mit olarak kabul etmeye başlamışsa da milli duruşu benimseyen, dini hassasiyet taşıyan entelektüel bazı düşünce yapılarının da Batı kültür ve siyasal yapısına karşı yeni düşünce ve yaşam şekilleri oluşturduğu gözden irak tutulmamalıdır. Bu karşı duruş tarihten günümüze uzaman süreçte son derece doğal bir milli reflektir!

Batı ve ABD'nin baskısı ve her türlü sömürgesi halinde bulunan dünyayı yeniden yaşanır hale getirme ve kaybedilen medeniyeti geri alma şeklinde özetlenebilecek Türk-İslam dünyasında bazı entelektüellerin, dini, ekonomik ve siyasi çevrelerin çabalarının kitap dergi, gazete, TV, İnternet ve sosyal medya yoluyla yayılmaya çalışılması ve Batı karşıtlığı olgusu her geçen gün taraftar bulmaktadır.

Birkaç yüz yıldır Türk-İslam dünyasının Batıya karşı geliştirdiği önce görmeme, duymama anlayışı zamanla kabul etme, kendisiyle eşit görme ve niha-yetinde onu örnek alma ve ona benzeme, öykünme şeklinde günümüze kadar gelmiştir.

Türlere karşı geliştirilen efsaneler, mitler, söylencelerde daha çok siyasi ve askeri yenilgilerin etkisi vardır. Askeri, siyasi ve ekonomik olarak Türklerden bir şekilde zarar gömüş devlet ve toplumların Türkler aleyhinde efsaneler, mitler ve dini karşıtlıklar araması yeni bir durum değildir. Bu açıdan bakıldığında İslam öncesine dayanan Türk karşıtlığından söz etmek mümkündür.

İslamiyet öncesi Türkler Çin, Roma, Sasani (İran), Yüceği ve barbar toplumlara karşı askeri, siyasi, ekonomik ve medeni alanlarda üstünlük sağlamıştır. İslamiyet sonrası da aynı güç ve hâkimiyet devam etmiştir. Kısa zamanda İslam dünyasının siyasi liderliğini(1055) ele geçiren Selçuklular, Osmanlı'nın İstanbul ve Mısır'ın fethiyle İslam dünyasının dini ve siyasi üstünlüğünün Türklerle geçmesi; Türklerin Viyana kapılarına dayanması yalnız Batıyı değil İslam dünyasında birçok çevreyi rahatsız etmiştir!

Türkler aleyhinde İslam dünyasındaki karşıtlık Hz. Osman ve Emevilere kadar götürülmektedir. Hazar ve Türgişlerin Araplara karşı mücadele etmeleri ve Arapların kültürel ve ekonomik yayılmacılığını engellemeleri bu aleyhtarlığın ilk başlangıcı sayılabilir.

Emevilerin Türkistan'da Arap yayılmacılığı ve kılıç zoru ile Araplaştırma politikasına karşı Türkler kendilerini korumuş ve milli kimlikleri bozmuşlardır.

Abbasiler döneminde devam eden Türk-Arap birlikteliği yerini karşıtıktan ittifak ve dostluğa bırakmış ancak Bazı Arap ve Acem(İran) çevrelerinin Türk karşıtlığı bitmemiş, daha da artmıştır. Öyle ki Türklerle karşı Haçlılardan yardım isteyecek ve onlarla işbirliği yapacak kadar!

Nizamül'mülk'ün Bağdat'ta kurduğu Nizamiye Medresesi İran taassubu ve Arapların tekeldi din anlayışını yıkmayı amaçlamaktadır. Ancak özellikle Arap taassubu ve İran Şiasının etkisiyle artarak devam eden Türk karşıtlığında sınır tanınmamış

Arap müfessirler Kur'an'ı Kerim'deki ayetleri bile Türkler aleyhinde kullanmaya kalkmışlardır! Şia mezhep taassubu Osmanlılar devrinde İki Türk devletini (Safevi Türkleri) karşı karşıya getirecek kadar ileri gitmiştir.

Yahudi ve Hıristiyan teologlar tarafından Türkler aleyhine İslamiyet öncesi ve İslamiyet'ten sonra 1700'lü yılların sonlarına kadar çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalar dini çevrelerin ve kralların desteği ile ilmi bir disiplin haline gelmiş ve Oryantalizm (Şarkiyatçılık-Doğubilimcilik) şeklinde günümüze kadar devam etmiştir. Pagan Yunan çoktanrıcılığı ile birleştirdikleri Hıristiyanlık inançlarında Türkler aleyhinde çalışmalar yapan Vatikan ve Ortodoks kiliselerinin çalışmaları maalesef birçok İslam din bilgini tarafından bazen kasıtlı bazen de bilinçsizce İslamiyet'in içine sokulmuştur!

Taberi Tefsiri, Kadı Beyzavi, İmam Khazin, İbnül Esir, Süryani Mikail, Mısırlı Şahabettin Dinuri, Asım Efendi'nin "Kamus"u, Kitab-ı Mukaddes Latince tercümesi, Tevrat'ın Ahdi Atik... Birçok İslam dini metnine kadar giren Yahudi ve Hıristiyan kanyaklı görüş İslam tefsirlerince devam ettirilmiş görünmektedir.

XVII. Yüzyıl Osmanlı ilim dünyasının önde gelen isimlerinden biri olan Vâni Mehmed Efendinin Arâisü'l-Kur'ân ve Nefâisü'l-Furkân ve Ferâdisü'l-Cinân adlı başyapıtına gelinceye kadar Yahudi, Hıristiyan, Arap ve İran (Acem) kaynaklarında Türkler hakkında olumsuz bilgiler aktarılmaktadır. Hatta Kur'an'da Ye'cüc ve Me'cüc şeklinde anlatılan gelen bilgilerde geçenlerin Türkler olmadığını açık yüreklilikle ve İslam dünyasında ses getirecek şekilde ortaya koymuştur. Aksine Türklerin Kur'an-ı Kerim'de övülen millet olduğuna dair Kehf Suresi 83-98 ayetlerinin tefsirini yapmış ve "Zülkarneyn" olarak zikredilen cihangir, Orta Asya Fatih'i'nin şahsiyetini tesbit etmiştir. Vâni Mehmed Efendi, Kur'an'ı Kerim'de "Zülkarneyn" olarak ismi geçen zâtın Türklerin ulu atası "Oğuz Han" olduğunu söylemiştir. Nitekim bu konuda aynen şöyle demektedir:

"Türkler; Kur'an'da bahsi geçen Zülkarneyn'den maksat Oğuz Han olduğunu söylerler ki, bu husus-

ta tereddüdü mucip olacak hiçbir nokta yoktur."

"Kur'an-ı Kerim, Zül-Karneyn'e yardımcı olan bu kavmin kimliğini bildirmemiştir. Fakat bazı müfessirler de, bu kavmin Türkler olduğunu söylemişlerdir. Vani Mehmed Efendi'nin yorumunda da; Türkler, Ye'cüc -ve Me'cüc- kimliğinden arındırıldığı gibi, ülkede bozgunculuk yapan Ye'cüc ve Me'cüc'e karşı Zül-Karneyn'in, onlarla kendi aralarına set yapmak için yardım istediği bir kavim konumuna getirilmiştir. Vani Mehmed Efendi bu noktada bir adım daha ileri atarak, 'Zül-Karneyn'in. Oğuz Han olduğu şeklindeki Türk tarihlerinde de yer alan 'görüşe katılmıştır."

Vani Mehmed Efendi, Türk tarihlerinde de yer alan bazı görüşleri, Kur'an tefsirine aktarması bakımından bizce, Türk müfessirleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kendisinden önce 'bazı Türk müfessirlerinin, Türkler aleyhindeki mesnetsiz fikirleri -tefsirlerine aynen aktardıklarını da hesaba katarsak, onun bu görüşlerinin orijinalitesi daha da iyi anlaşılacaktır.

Vani Mehmed Efendi Döneminde Aydın Çatışması

"IV. Mehmed döneminin dinî ve siyasî alanda en etkili kişilerinden biri olan Mehmed Efendi, XVII. yüzyılın dinî hayatında önemli bir yer tutan mutasavvıf-fakih çekişmesinde fakihlerin yanında yer almıştır. Mutasavvıf şair Niyâzî-i Mısıri'nin Bursa'dan Limni adasına sürülmesi, Babaeski'de bulunan bir Bektaşî tekkesinin yıktırılması, Mevlevî ve Halvetî dergâhlarının kapatılmasından sorumlu tutulmaktadır. Niyâzî-i Mısıri, Mehmed Efendi ile olan mücadelesini bir eserine yansıtmış ve onun aleyhinde bir âyeti te'vil etmiştir. Tâhâ sûresinin 42. âyetinde geçen "ve lâ teniyâ fî zikri" ibaresindeki "venâ" fiilinden gelen kelimenin ism-i fâilini alarak, "Benim zikrimde gevşeklik göstermeyin" anlamındaki ifadeyi, "Benim zikrimde Vanî olmayın" şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca ebced hesabına dayanarak Vanî'nin kendisine düşman olacağını, fakat sonunda kendisinin üstün geleceğini âyetlerden çıkarmaya çalışmıştır (Ateş, s. 239). Mesihlik iddiasıyla ortaya çıkan Sabatay Sevi'nin Mehmed Efendi huzurunda sorgulanması da bu dönemin önemli olaylarından biridir."

Vani Mehmet Efendinin Türkleri Anlattığını İfade Ettiği Ayet Şöyledir:

“Ey iman edenler! Size ne oldu da “Allah yolunda hep birlikte savaşa çıkın!” denildiğinde, yerlerinize çakılıp kaldınız! Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatına razı mı oldunuz? Oysa dünya hayatının yararı/hazzı, ahiretinkinin yanında pek az bir şeydir! Eğer hep birlikte savaşa çıkmazsanız, Allah sizi can yakıcı bir azap ile cezalandırır, hatta sizi yok edip yerinize başka bir kavmi de getirir! Siz, savaşa çıkmamakla O’na hiçbir zarar veremezsiniz! Allah her şeye kadirdir... Eğer siz Peygamber’e yardım etmezseniz, bilin ki kâfirler onu Mekke’den çıkarırlarken ve o, ikinin ikincisi olarak mağarada arkadaşına: “Üzülme, muhakkak ki Allah bizimledir.” derken Allah ona yardım etmişti; Allah onun kalbine güven duygusunu indirmiş ve görmedikleri ordularla onu desteklemişti! Sonuçta kâfirlerin sözünü aşağılara düşürmüş, Allah’ın sözünü ise yükseltmiştir... Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapar! Teçhizatlı ya da teçhizatsız, hep birlikte savaşa çıkın; mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihat edin! Eğer bilerseniz, bu sizin için daha iyidir.” (Tevbe,38-41)

Bu ayetteki “Eğer hep birlikte savaşa çıkmazsanız, Allah sizi can yakıcı bir azap ile cezalandırır, hatta sizi yok edip yerinize başka bir kavmi de getirir!” ikazı; özellikle de “**sizi yok edip yerinize başka bir kavmi de getirir!**” uyarısı, makale sahibinin de belirttiği gibi, pek çok Arap ve Türk müfessiri tarafından tefsire konu edilmiştir.

Vani Mehmed Efendi, belki de Türklerin aleyhine yazı yazan Arap müfessirlere tepki göstererek, tefsirinde Arap milletinin yerine geçirilen toplumun Türk milleti olduğunu kendince ispat etmeye çalışmıştır.

Vanî Efendi, Türk milleti karşı büyük bir sevgi beslemiş; ayrıca Hz. Peygamber’in sünnetine gönülden bağlı kalmıştır. Ancak sarayda görevli olduğu dönemde, içkinin ve tütünün yasaklanması gibi kimi uygulamaları, özellikle Hıristiyanlar arasında hoşnutsuzluğa sebep olmuş ki Hammer Vanî’yi Hristiyanların aleni düşmanı olmakla ve bağnazlıkla suçlamıştır. Ayrıca Vanî’nin tarikat eh-

line karşı sert tutumu ve II. Viyana hezimetinin sorumluları arasında görülmesi vb. olaylar, ona karşı toplumda nefret duygularının kabarmasına ve ırkçılık gibi kimi haksız suçlamalara maruz kalmasına sebep olmuştur. Mesela, Hammer’in eserini tercüme eden Mehmet Ata Bey, Hammer’in Vanî’nin şarap içtiği yolundaki suçlamasına, suizan demiştir.

Vani Mehmet Efendi Kadızadeler olarak bilinen ve yeni adetler, bid’atlar üreten bir geleneği başlatmakla suçlanmışlardır. Yer yer Selefiyecilik anlayışına hâkim oldukları tartışıla gelmiştir.

Tasavvuf karşıtı olmaları ve halkı tasavvuf ve tarikatlara karşı yönlendirmeleri tepkilerle karşılaşmış ve Kadızadeler hakkında eleştirileri sertleştirmiştir.

Mevcut bilgiler ışığında, Vanî Mehmed Efendi’ye Türk ırkçısı demek ağır bir suçlamadır. Bunun yerine Türk milliyetçisi ifadesini kullanmak daha makuldür.

Vani Mehmet Efendi ve Kadızadeler hakkında birçok eleştiri getirilse de Vani Mehmet Efendi’nin Türkler hakkında İslam dünyasındaki olumsuz yargıları ortadan kaldırmak amacıyla ortaya koyduğu çaba takdire şayandır.

FUZULİ

Uçmağa varışının 461. yılına

“Ol” dendiği günden beri, odur var olana mihenk. Aşk üstüne devran eder ezelden ebede ahenk

Mavi beyaz, yeşil sarı, ne benzeri ne de dengi Sırrına eren keşfetmiş, aşk imiş alemin rengi.

Kurtulup etten kemikten, dilden gönüle düşünce Ona çıkar bütün yollar, ona uzar her düşünce.

Aşk bir hikmet-i Hüda’dır, akıl sır ermez işine Mecnun’u Kays’tan yaratır, takıp Leyla’nın peşine.

Benlik yok olunca bizde, yürek de güzeldir yüz de. Ne kemlik kalır ne çiglik, aşk közünde pişen sözde.

Bir ömür gündüz ve gece, gönül defterine yaz kış, Mısra mısra, hece hece, aşk bezeyip nakış nakış.

Bu dünyaya konup göçmüş şanlı namıyla Fuzuli. Ne dediyse hak söylemiş, tek laf etmemiş fuzuli.

Fazıl Ahmet BAHADIR

Alpay sol dirseğinden itibaren kavradığı sol koluna baktı. Sol kolunun tam bilek kısmında küçük bir simgeye dikkatle baktı, simgenin altında “P1-fors” yazıyordu. Sonra içerisinde teknoloji harikası insanüstü robotikler bulunan prizmatik bir şekilde şeffaf ve ışık saçan aydınlık profillerden yapılmış dolaba baktı. Bunların her birinin kendine göre tasarım süreleri vardı. Tekrar sol koluna odaklandı. Derin bir nefes aldı. Duvardaki takvim 2022 yılını gösteriyordu. Geçmişe dair bir şeyler hatırladığı yüzünde her an değişen duyguların yarattığı ifadelerden kolayca anlaşılıyordu.

2018’de Suriye sınırlarında katıldığı Afrin harekâtını hatırlamıştı. Hedefleri stratejik öneme sahip Burseya dağına ele geçirmekti. Çatışmalar dağın eteklerinde devam ediyor, bir taraftan da Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bağlı topçu birlikleri önemli hedefleri vuruyordu. Komutanın Burseya Dağı ile ilgili anlattıklarını hatırladı.

Komutan:

- Burada ABD tipi gözetleme kulesi ve örgütün eğitim kampları var. Hem Kilis il merkezi hem de muhalefettin kontrol ettiği Azez’e bakan bir konuma sahip. Kilis’e atılan füzeler buradan yönlendiriyor. Bu açıdan burayı almak bizim için son derece önemli.”

Alpay biraz sonra Komutanının gözlerinin gözlerinde odaklandığını hissetti. Komutan:

- Korkut, Oğuz, Alpay Yüzbaşı, diye seslendiğinde Korkut, Oğuz ve Alpay hazır ol vaziyetine geçerken dimdik görüntüyle:

- Emret, Komutanım!

Komutan:

- Korkut Yüzbaşı, Oğuz Yüzbaşı, Alpay Yüzbaşı, sizin göreviniz birliklerinizle birlikte ve ÖSO unsurlarıyla, Bülbül beldesine bağlı, Şeyh Badi, Marso ve Haftar köylerindeki teröristleri temizlemek. Alpay Yüzbaşı, özellikle Haftar köyü senin hedefinde, Korkut senin hedefin Şeyh badi, Oğuz sana da Mardo kaldı.

Korkut, Oğuz ve Alpay tüm heybetleriyle, başları dimdik komutanla göz teması halinde, aynı anda:

- Emredersiniz, komutanım!

Komutan:

-Alpay Yüzbaşı, sen kal, sizler çıkabilirsiniz!

Alpay ve komutan az sonra baş başa kalmışlardı, komutan gözlerini Alpay’ın gözüne dikti. Yavaş yavaş, tane tane konuşmasını sürdürdü.

- Alpay Yüzbaşı, aldığımız bir istihbarata göre, Kiliş’ten kaçırılan bir cerrahımızın Haftar köyünde tutulduğunu öğrendik. Bölgeyi teröristlerden temizlerken doktorumuzun can güvenliğinin koruması da son derece önemli! PYD açısından önemli bir kişinin cerrahi tedavisi için kaçırıldığını zannediyoruz. Ayrıca, doktorumuzun tedavi ettiği bu şahsı da ölü ya da diri olarak ele geçirmeniz de önemli! Özellikle seni seçmemin nedenini anlamışsındır. Dosyandan bu konularda tecrübeli olduğunu ve benzeri operasyonlara katıldığını öğrendim. Konu son derece hassas ve önemli!

Alpay:

- Anladım, komutanım, emredersiniz, bana güvenebilirsiniz!

Komutan:

- Allah yardımcınız olsun!

- Sağ olun, komutanım!

O gün ikinci üzeri, kahraman astsubaylarıyla etrafı temizleyerek geldikleri, Haftar köyünün yakınlarında bir tepeye konuşlandılar. Yol boyunca ondan fazla teröristi etkisiz hale getirmişlerdi. Köyde PKK/KCK/PYD-YPG ve DEAŞ terör örgütü mensupları da olabilirdi, bu nedenle çok dikkatli olmalıydılar. Bir de korumak zorunda oldukları kıymetli bir can vardı. Alpay dürbünle etrafı kontrol etti. Bir ev dikkatini çekti. Penceresine odaklandığında yan profilden üzerindeki beyaz önlükten cerrah olduğunu anladığı bir silüette odaklandı. Yüzünü görememişti, ama nedense bu silüet ona tanıdık gelmişti. Hedefini belirledi.

Alpay, Yanındakilere:

-Aslanlarım, sağ taraftaki evde korumak zorunda olduğumuz, Kiliş’ten kaçırılan bir cerrahımız var. Canı bize emanet!

Astsubaylar:

-Emredersin, komutanım!

Yavaş, temkinli adımlarla ilerlediler. Köyle aralarında yirmi, yirmi beş metre kalmıştı. İlk ateş karşılık verdiler. Atılan her kurşun hedefini bulmuş dört terörist etkisiz hale getirilmişti. Birden sessizlik hâkim oldu. Alpay köyün boşaltılmış olduğuna karar verdi.

Az sonra hedefindeki evin arka duvarına doğru sırtını dayamış, yanında astsubaylarıyla evi dikkatli bir şekilde incelemeye almışlardı. Alpay Yüzbaşı temkinli adımlarla evin kapısına doğru yöneldiğinde Astsubay Ertuğrul da hemen arkasındaydı.

Bubi tuzağı olabilir, hatta kapı tuzaklanmış olabilir. Astsubayı Ertuğrul bu konularda uzmandı. Ertuğrul kapıya kurulan tuzağı hemen fark etmiş ve evin kapısına tuzaklanan bubi tuzağını etkisizleştirilmiş, Alpay yüzbaşıya, hem işaretle hem de fısıltıyla:

-Temiz, komutanım, dedi.

Alpay dikkatli bir şekilde kapıyı açtı, aynı dikkatle eli tetikte içeriye girdi. Cerrahın elleri arkadan bağlanmış, gözleri de koyu siyah bir bantla sarılmış ve duvara doğru yaslanmış vaziyette duruyordu. Nefes alışverişlerinden canlı olduğunu anladı. Evin odaları hızlı bir şekilde kontrol edildi.

Astsubaylar, hep bir ağızdan:

- Temiz komutanım.

Alpay yavaşça cerraha doğru eğildi. Omuzlarından tutarak ayağa kaldırdı. Cerrahın uzun kumral saçlarını fark ettiğinde bunun bir kadın olduğunu anladı. Gözüne bağlı olduğu bağı çözdüklerinde hem Alpay hem de karşısında birbirine çok benzeyen birer çift göz, göz göze geldiğinde, cerrah:

- Alpay abi!

Alpay:

-Ah, kardeşim, Merve! Sen miydin?

Merve, perişan, biraz da mahcup, ağlamaklı ve sevinçli bir ifadeyle:

- Evet, abi benim. Yalnız dikkat edin! Üzerime bomba tuzakladılar.

Ertuğrul Astsubay, hemen atıldı ve:

- Komutanım, müsaade eder misin?

Alpay:

- Olmaz Ertuğrul astsubayım, bu benim işim. Kardeşim ölümle yüz yüzeysen normal davranmam olası mı, Ertuğrul astsubayım? O benim biri-

cik kardeşim. Ailemin bir parçası, şu an bu durum içimi parçalıyor, derin bir ıstırap duyuyorum.

Ertuğrul:

- Anlıyorum komutanım, sizi çok iyi anlıyorum.

Merve:

- Acele etmemiz lazım.

Alpay:

- Evet, ne yapabiliriz, bir düşünelim.

- Bana bırakın komutanım, duygusal davranmayın.

Tuzaklı bombaya dikkatle baktılar. Bomba doktor hanımın arkadan kollarına kelepçe gibi takılmıştı. Kelepçe şeklindeki tuzaklı bombaya bakarken Merve:

- Dokunmayın, çevremizde de ona bağlı mayın ve patlayıcılar var.

Ertuğrul astsubay:

- Komutanım bence bu iş, Mayın El Yapımı Patlayıcı Tespiti ve İmha Timi'nin yani, METİ'nin işi.

Alpay:

- Aynı eğitimi bizde aldık, Ertuğrul astsubayım. Dikkatle çalışalım. Merak edecek bir şey yok.

Merve:

- Bekleyecek vaktimiz yok zaten, bomba her an patlayabilir. Saati kaçma sürelerine göre ayarladılar, az bir süre kalmış olmalı.

Ertuğrul:

-Komutanım, kabloya bağlı el yapımı bomba tuzakları benim için kolay, ancak kelepçe şeklinde takılan benim işim değil. Ben diğerlerini etkisiz hale getireceğim.

Alpay:

-Tamam, Ertuğrul astsubayım. Sen onları imha ettiğin an ben kelepçeyi açıp şu tepenin arkasına fırlatabilirim sanırım.

Ertuğrul:

-Tamamdır, komutanım.

Az bir süre ve sessizlikten sonra Merve ve Alpay birbirlerine endişeyle bakarken Ertuğrul astsubay:

-Tamam, komutanım temiz.

Alpay Yüzbaşı, Ertuğrul'un sesini işitir işitmez hemen sırt çantasındaki keskiyi ve birkaç aleti çıkarıp, kısa bir sürede kelepçeyi açtı. Gözü kelepçenin üzerindeki dijital saate iliştiğinde çok az bir süre kaldığını düşündü. Ruhunda hissettiği derin ıstırap

başka türlü dindirilemezdi. Kelepçenin açıldığını hissetmesiyle, kelepçeyi alıp evin dışına koşması ve az ilerdeki tepeye ulaşması o kadar kısa sürmüştü ki kendi bile şaşırmişti. Ancak tam atacakken sağ ayağı bir şeye takıldı. Bu arada sağ elindeki kelepçeyi tepenin arkasına fırlatırken sol elini düşerken destek olarak kullanmış ancak sol eli tepeden aşağıya doğru sarktığından patlamayla birlikte sol kolunda ruhundaki derin ıstırapı aratacak müthiş bir acı hissetti. Aynı anda gözleri karardı.

Alpay geçmişin derinliklerinden kız kardeşi Merve'nin kocası ve Pifors Yönetim Kurulu Başkanı Bilge'nin, sesiyle irkildi:

- Alpay, kendini hazır hissediyor musun? Operasyona başlayacaklar.

Sol kolundaki yapay kısmı göstererek, biz bununla da çok zaman geçirdik.

- Hazırım Bilge, diyebilirdi.

Alpay Yüzbaşı, yaklaşık altı ay sonra bir basket sahasında sol eliyle bir süre zıplattıktan sonra tuttuğu basket topunu basket potasına fırlattı. Sol kolunun bilek kısmı ve elleri kendi kök hücrelerinden yapılmış ve robotik olarak desteklenmiş malzeme ile yapıldığından nerdeyse eskisini hiç aratmıyordu. Gülümsedi. Basket topunun potaya girdiğini silah arkadaşlarının alkışlarından anlamıştı. Bu son atış oynadıkları oyunu bitirmişti. Soyunma odalarına yöneldi. Soyunma odasının kapısında Bilge ve kız kardeşi Merve ve yanlarında bir de iki asker ve bir de astsubayı Ertuğrul vardı. Kendisine bakıp gülümsüyorlardı.

Ertuğrul topuk selamıyla hazır ol vaziyetinde, elindeki zarfı uzattı:

-Buyurun komutanım, çok acele Genel Kurmay Başkanlığı'na bekleniyorsunuz.

Alpay zarfı, aldı ve içindeki resmi yazıyı çıkardı. Okudu. Göreve geri çağrıldığını anladı. Onur dolu bir ifadeyle topuk selamıyla, içinden:

-Emredersin, komutanım, dedi.

Gözleri Bilge ve kardeşi Merve'ye iliştiğinde aynı zarftan kardeşi Merve'nin elinde de olduğunu anladığında Bilge:

-Bize de onur madalyası verileceklermiş, bize

de çağrı geldi.

Merve:

-Abi, göreve çağrıldığını söylediler, hayırlı olsun!

Merve ve Alpay birbirilerine muhabbetle sarıldılar.

HÜZÜNLÜ MISRALAR – III

- Oğlum Mete'nin aziz rûhuna -

İkibin onsekiz, Eylül yirmide

Ettin ahrete sefer Mete'ciğim.

Yalan dünya denilen boş âlemde

Buldun ellibeş yıl yer Mete'ciğim.

Ağabeyinle sen verip el-ele

Kavuştun sevgili annen Gülsel'e.

Döktüğüm göz yaşı döndü bir sele

Kalmadı gözümde fer Mete'ciğim.

İki kardeş düştünüz bir Kazan'a

Düştünüz de döndü bağrım hazâna.

Geride koyduğun oğul – kız – ana

Hak'tan mağfiret diler Mete'ciğim.

Çektindi kahrını İskenderun'un

Son yılda dert ile doldu derûnun.

Mahşerde sorulan her bir sorunun

Cevabını kolay ver Mete'ciğim.

Rab'bım oldu sana yardımcı ve yâr

Bazen mahzun oldun, bazen bahtiyar.

Dolaştın rızık için diyar diyar

Ecrin, alnındaki ter Mete'ciğim.

Ne mutlu; İkiiz'lerim – Selçuk - Mete

Ermek için huzur ve selâmete

Sarıldınız hep dine diyanete

Ahret'te murada er Mete'ciğim.

Dost için canını ederdin fedâ

Ettin Hac farzını ihlâsla edâ.

Yoldaşın olsun ulemâ, şühedâ

Postunu Cennet'e ser Mete'ciğim.

Saramadık bağrındaki yarayı

Talan ettin gönlümdeki sarayı.

Benden önce gittin bozdun sırayı

El – âlem bana ne der Mete'ciğim?

Postunu Cennet'e ser Mete'ciğim.

Abdullah SATOĞLU

Nasrettin hocadaki ironi kavramını nasıl tanımlarsınız?

İroni, güldürürken olumsuz/eleştirel yapısıyla alay ederek uyarma ve kişiyi topluma kazandırma amacını taşıyan edimsel, kuramsal ve potansiyel dinamiklere sahip bir kavramdır. Nasreddin Hocamız bazı fıkralarında, bize can yakan ama şifa dağıtan eleştirel bir yaklaşım ile ders verir. İlk söylendiğinde hemen anlaşılmayan ironi, içinde alayın olduğu, fakat kişiyi değişim ve dönüşümün merkezinde buluşturarak kendine getirecek güzellikler içerir. Nietzsche'nin ifadesiyle, "ironinin amacı; küçük düşürmek ve utandırmak ama bunu, iyi niyetler uyandırıcı ve bize böyle davranan bir hekime duyduğumuz gibi saygı ve şükran borcu duymamızı buyuracak, iyileştirici bir tarzda yapmaktır." Konuya şu fıkrasını örnek verebiliriz.

Bir sohbet meclisinde gevezenin birisi geç vakte kadar sözü kimseye bırakmadan konuşur. Nasreddin Hoca'nın da uykusu gelip durmadan esner. Toplantı bittiğinde geveze adam, yaptığı saygısızlığın hâlâ farkına varmayarak:

"Hoca, hiç ağzını açmadın?" diye Hoca'ya sataşır. Nasreddin Hoca da:

"Açmaz olur muyum, az daha ağzım yırtılacaktı." diye cevap verir.

Fıkradaki cevap ironiktir. Nasreddin Hoca bu alay ağırlıklı cevabıyla dolaylı yollardan "Bize hiç fırsat vermedin ki!" demek ister. Fıkroda, toplum hayatındaki yanlış davranışlarımızı eleştiren Nasreddin Hoca, dinlemenin önemini vurgulayarak ilgili kişilere atalarımızın "Söz altınsa sükût altındır." veya "Dil bir, kulak ikidir. Az söyleyip çok dinleyin ki insan-ı kâmil olasız." mesajlarını iletir.

Bir psikolog, bir sosyolog olarak Nasrettin hocayı anlatıp örnek verir misiniz?

Nasreddin Hoca, yaşadığımız eleştirel hayatın kaosundan bizleri kurtarmak isteyen yüce bireydir. Sevgi, güzellik ve hoşgörü anlayışıyla olaylara yaklaşan Nasreddin Hoca, Türk halk kültürünün, zekâsının ve yaşam felsefesinin olduğu kadar

evrensel dünya görüşünün de temsilcisidir.

Nasreddin Hoca, otoritenin karşısında bile geri çekilmeyen, dışa dönük, sezgici, uyumlu, empatik, yapıcı, yol gösterici kişiliğiyle sevilen bir rehberdir. Timur'un karşısında halkı temsil ederek durabilen, söz söyleyebilen tek kişidir. O, hem kendisine hem de çevresine verdiği zihinsel, duygusal ve davranışsal anlamda tepkilerle örnek bir kişilik olmayı hedefler. Sosyal ilişkilerde rahatça iletişim kurabilen, insanların tepkilerini okuyabilen ve onları rahatça yönlendirebilen, lafin altında kalmayan kişiliğiyle Nasreddin Hoca, canlandırdığı yaşam sahnelerinde bizi güldürürken sözün gücü ile dikkatimizi fıkranın içsel mekânına yöneltir. Yaşadığımız ortamlarda bireyleşme aşamalarını Nasreddin Hoca ile birlikte eğlenerek kat ederken "kendilik/self tamlık ya da bütünlük arketipine" hatalarımız, eksikliklerimiz üzerinde düşünüp alay ederek ulaşılmış oluruz. Nasreddin Hoca'yı satırlar arasında ifade etmek gerçekten zor. O hayatımızın önemli bir rehberi, ideal insan tipinin örneğidir.

Bir fıkrasında, Timur Akşehir'e gelince ulemayı meclisine davet eder. Herkes Timur'un zulmünden titreyerek put gibi durur. İçlerinde Nasreddin Hoca da vardır. Memleketin subaşı cahil bir adam, Timur'a şerbet ikram ederken önce "Afiyet olsun", sonra da korku ve telaşla "Merhaba" der. Nasreddin Hoca Timur'un adama tuhaf bakışı ve subaşının daha büyük bir gaf yiyeceği korkusuyla gerilen ortamı düzeltmek için hemen imdada yetişir ve Timur'a "Bizim şehrin merhabası ağız tadıyladır." der. Bu davranış, Nasreddin Hoca'nın sosyal duyarlılığını ortaya koyar. İnsanı içinde bulunduğu kötü durumdan kurtararak iletişim kurabilmenin önemini, halden anlamanın güzelliğini ve mizahın gücünü bizlere gösterir.

Nasrettin Hoca gerçekten yaşamış mıdır?

Evet, Nasreddin Hoca, tarihî bir şahsiyettir. 13. yy Anadolu'sunda yaşamış hoşgörü kavramının en büyük gönül erenleri olan Yunus Emre'nin, Mevlâna'nın, Hacı Bektaş Veli'nin çağdaşdır. Nasreddin Hoca, 13. yy'daki Anadolu halkının içinde bulunduğu savaşın yıkıntılarını, insanların

bunalımlarını mizahın güldürürken düşündüren yönüyle onarmaya ve halkı eğitmeye çalışmıştır.

Fıkralarının ve kendisinin Nasrettin hocanın evrensel olmasını neye bağlıyorsunuz?

Nasreddin Hoca evrensel dünya görüşüne sahip bir bilgedir. Fıkralarında işlediği temalar, bütün kültürlerde karşılığını bulan mesajlar içerir. Konuya Nasreddin Hoca'nın göle maya çalma fıkrasını örnek olarak verebiliriz. O aslında göle maya çalarken ya tutarsa/ya nasip diyerek evren denizine hoşgörü, sevgi, güzellik, barış, bolluk ve bereket mayalamayı ümit eder.

Farklı bir fıkrasında Nasreddin Hoca, eşeğine biner. Oğlu da yanında yürüyerek birlikte yol alırlar. Yoldan geçen birisi:

“İnsafsız adam, çocuğu yürütüyor, kendisi ise rahatça kurulmuş.” diyerek Nasreddin Hoca'yı eleştirir. Nasreddin Hoca bu sözler üzerine utanıp hemen eşekten iner ve eşeğe oğlunu bindirir. Bu sefer görenler de:

“İhtiyar babasını yayan yürütüyor da kendisi rahat rahat eşeğe binip gidiyor.” diyerek çocuğu eleştirir. Bunun üzerine baba oğul eşeğe binerler. Bu sefer de görenler:

“Amma insafsızlık hâ, hayvanı öldürecekler.” diyerek çıkışır. Son çare olarak yürümeye karar veren baba oğul, yine de toplumun eleştirisinden kurtulamazlar:

“Hay ahmaklar, boş eşek önlerinde yürüyor, bunlar binmeyi akıl edemiyorlar.” diye eleştirilirler. Bütün çabalarına rağmen laf yiyen Nasreddin Hoca, şöyle cevap verir:

“Lâkin yahu, bu halkın dilinden kurtulabilen varsa ona aşk olsun.” Bu fıkrada öncelikli olarak toplum eleştirilir. İnsanların yaşam şartlarını bilmeden onları sorgulamanın yanlışlığı vurgulanır. Fıkırada ayrıca, kişinin kendi kararlarını verirken topluma aldırış etmemesi gerektiği mesajlanır. Bildiğimiz doğru yoldan istikrarlı bir şekilde yol almamız, düşünce özgürlüğümüzü kendiliğimiz için kullanmamız varoluş süreçlerimiz için gereklidir. Amaç dünyayı değiştirmek değil, kendimize çeki düzen vermemiz olmalıdır.

Bir edebiyatçı olarak sizce Nasrettin Hoca tam anlamıyla hak ettiği değeri görüyor mu?

Konuyla ilgili çalışmalar var, fakat somut olmayan kültürel miras adına Nasreddin Hocamızı daha çok sahiplenmeliyiz. Bazen bilge Nasreddin Hocamızı sadece güldüren bir komedyen olarak tanıtan kişileri görünce yanlış fikirleri yıkamadığımızı görmek gerçekten üzücü. Çünkü O'nun fıkraları, eğitimden, kişisel gelişim ve olumlamalara psiko-sosyal hayatın bir yansımasıdır. Nasreddin Hoca'nın fıkralarındaki yaşamış veya yaşama ihtimalimiz olan olay örnekleriyle hayatlarımıza olumlu yönler verebiliriz.

BİR BAYRAKTIR ATATÜRK

Yaptığı devrimlerle kalplerimize dolan
Kalplerde yer bulunur soylu ve asillere
Bilgi ve görgüsüyle her zaman örnek olan
Bir bayraktır Atatürk, gelecek nesillere.

Ülke değerlerine değerler kattığından
Düşmanları denize savaşıla attığından
Yok olan bir milleti baştan yarattığından
Bir bayraktır Atatürk gelecek nesillere.

Pozitif bilim, fenni gül gibi derdiğinden
Cahil ve yobazları sürekli yerdığınden
Türk kadın haklarını ilk önce verdiğinden
Bir bayraktır Atatürk, gelecek nesillere.

Ötüşü çok güzeldir doğada ise kutan
Yedi düvel milleti Çanakkale'de tutan
Olur mu hiç Ata'yı ömür boyu unutan?
Bir bayraktır Atatürk gelecek nesillere.

Vatani işgal eden düşmanları vur diyen
Latin Alfabesiyle cahillige dur diyen
Cumhuriyet millete en büyük onur diyen
Bir bayraktır Atatürk gelecek nesillere.

Girdiği savaşlarda doğru emir buyuran
İktisaden gelişip tüm halkını doyuran
Türkiye Devletini milleti için kuran
Bir bayraktır Atatürk gelecek nesillere.

Köylülerin yüzüne ondan önce yok bakan
Türk Milleti değil mi, Padişahlıktan bıkan
Tam bağımsız Türkiye diyerek, yola çıkan
Bir bayraktır Atatürk gelecek nesillere.

Hür ve aydın olarak daim kalmamız için
İleri ve medeni millet olmamız için
Halde ve gelecekte örnek almamız için
Bir bayraktır Atatürk gelecek nesillere.

Şükrü ÖKSÜZ

Eskilerin deyişiyile “garplılaşıma”, günümüz ifadesiyle “batılılaşma”, “çağdaşılaşma”, “modernleşme”, Batı karşısında birden uçuruma düşercesine bir anda karşılaştığımız ve hala devam eden sade bizim değil tüm İslam dünyasının yaşadığı korkunç bir kâbustur. Yaklaşık üç yüzyıldır bu kâbusu yaşıyoruz; hâlâ da tam olarak atlatamamış değiliz.

Elbette “batılılaşma” zorunlu olarak geçeceğimiz, eski güçlülüğümüzü tekrar elde etmek için geçmek zorunda olduğumuz bir yol, tarik ve süreçtir.

Japonya gibi doğulu bazı ülkeler bu sürece bizden sonra girip çoktan başarıyla tamamlamışken Osmanlı son döneminden bu yana biz hala başarılı bir sonuca ulaşamadık.

Daha önce bahsettiğimiz üzere “batılılaşma sürecinde” toplumda üç ana hatta özetleyebileceğimiz batılılaşma yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi Jön Türklerle başlayıp “Cumhuriyet”i kuran irade; diğeri ilk temsilcileri Prens Sabahattin olan liberal düşünce ve yaklaşımlar; asıl üzerinde durduğumuz diğeri ise genel isimlendirmeye İslamcılar.

Dini ve geleneksel toplumsal değerlerden ödün vermeden batılılaşma sürecini tamamlamak gayesinde, dinin emir ve yasaklarına bağlı ve yerine getiren, bunlardan taviz vermemeye çalışan İslamcılar olarak isimlendirilen bu yaklaşımı biz “dindarlar” olarak ifade ediyoruz. Daha iyi anlaşılması için örnek vermek gerekirse İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy bu yaklaşımın en güzel temsilcisidir.

Batılılaşma ve Batı karşısında alacakları tavır ve tutum hususunda özellikle yüksek tahsilli dindar münevverler uzun süre bir bocalama yaşamışlardır. Bir süre Batı’yı tanıma ve çözümleme süreci devam etmiştir. Bu süreçte batılılaşmanın doğal sonucu olarak dini eleştirilere ve dışlayıcı yaklaşımlara dindar aydınlar makul ve bilimsel cevap verme süreci yaşamışlardır. Bununla birlikte toplumsal ve dini değerler karşısında Batı’yı yerli yerinde ve net şekilde değerlendirememişlerdir. Batılılaşmanın kaçınılmaz olduğu sonucuna ulaşılma ile birlikte toplumsal ve dini değerleri korumak için bilimsel çalışmalar dışında Batı’dan başka bir şey alınmaması netliğine ulaşmışlardır. Bunun klişe ifadesi “Batı’nın bilim ve

teknikini alalım ancak ahlakını almayalım”dır.

Osmanlı son döneminden günümüze dindar kesim, Batı’yı yerli yerinde çözümlenecek henüz dört başı mamur aydın ve entellektüeller yetiştirememiştir. Diğer iki yaklaşımda da aynı olumsuzluk söz konusudur. Bunun için biz batılılaşma sürecini hala tamamlayabilmiş değiliz.

“Siyasal İslamcılar” olarak ifade edilen bir kısım dindar grubun elde ettikleri tecrübelerle de bu sürecin tamamlanamayacağı işaretleri ortaya çıkmıştır.

Aslında ilk dönem “batılılaşma süreci” Osmanlı aydın ve devlet adamları hem Batı’yı hem de dini, toplumu ve Doğu’yu çok iyi tanıdıkları için günümüz dindarlarından çok daha doğru ve yerli yerinde Batı’yı tanıyıp değerlendirmişlerdi. Namık Kemal, Ziya Paşa, Fuat Paşalar bir daha yetişmemiştir.

Günümüz dindar aydınları bizce Mehmet Akif’e Batı’dan daha uzaklar. Lafla peynir gemisi yürümediği gibi ucuz şekilcilikle de dindarlaşma olmaz. Geçmiş sadece övgüyle net bir yere varılmaz. Osmanlı, Osmanlı diye dillere pelesenk yapılırken bir bütün olan İslam tarihinin geri kalanı unutulamaz. Osmanlıda Orta Asya Türklerinin payı olduğu gibi en çok Selçukluların payı vardır. Osmanlıyı alıp Selçukluyu unutamazsınız. Maalesef benzeri yaklaşımlardan dolayı dindarlar hala “garp yokuşunda” sürünmektedirler. Bir çiçekle bahar gelmez, bir zaferle her şey gül pembe olmaz. Üstat Necip Fazıl’ın “Ondan kalan, boynu bükük ve sefil; bahçeye diktiği üç beş karanfil”le ima ettiği sade imam hatipler açmakla da bu iş olmuyor.

Dindarların çok çalışması, akıllarını doğru kullanmaları, önce kendi toplumunu, dilini, dinini, dini değerlerini, bütün doğu kültürünü iyi tanıması ve bilmesi sonrasında Batı’yı ve Batı kültür ve değerlerini tanıması gerekiyor.

Bu zor, zahmetli ve uzun bir süreçtir. Bu zorlu süreci toplum olarak bahsettiğimiz doğrultuda başarıyla kat edersek Batı’ya ve Batı kültürüne vereceğimiz çok zenginliğimiz olacaktır. İşte ancak o zaman bir Osmanlı, bir Selçuklu ortaya çıkacaktır.

Yoksa cırcır böceği gibi boş hamasetlerle asırlar boyu böyle sürünür gideriz.

Şair yazar Bekir Oğuzbaşaran'ı daha çok üstat Necip Fazıl Kısakürek ile ilgili inceleme ve araştırmalarıyla tanıyoruz. Son yıllarda da şiir ve rubailerine portre çalışmalarına hayli yer verdi. Portre çalışmalarını biraz daha açarak düzyazıya döktü. Sadece onunla da kalmadı, denemeler, anılar ve makalelerinden oluşan deneme tadında “Kalem Sohbetleri” isimli kitabını oluşturdu.

Kalem Sohbetleri iki bölümden oluşuyor. Bölüm başlıkları kitaba konulmasa da birinci bölümde portreler, edebi incelemeler, denemeler az da olsa makalelerden oluşmuş. İkinci bölümde ise yazarın “Bir Yaşama Biçimi Olarak Edebiyat”, “Denemeyi Deneme” ve İstanbul Yazarlar Birliği Başkanı Mahmut Bıyıklı'nın Bekir Oğuzbaşaran ile edebiyat üzerine gerçekleştirilmiş söyleşi yer alıyor. Kitap edebi bir nitelik olarak edebiyatımızda söz sahibi olmuş şahsiyetlerle ilgili anılar ve yer yer önemli denilebilecek bilgiler aktarılmış.

Kitabın birinci bölümünde 38, ikinci bölümünde 8 konu başlığı bulunuyor.

Sözünü ettiğimiz kitabında pek çok isim var. Necip Fazıl'ı yakından görmesi, Mehmet Kaplan'ın öğrencisi olması nedeniyle de pek çok anlatacakları vardı. Bu şahsiyetlerle ilgili anılarını, edebi yönlerini bu eserinde anlatmış. Abdurrahman Şen'in sinema sanatına olan gayretlerini, Abdulvahap Akbaş'ın şiir sanatın üzerine tespitlerini, Hasan Nail Canat ve Fethi Gemuhluoğlu'nun kişiliğini, Ercişli Emrah ile Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinin birbirine nasıl karıştırıldığını dikkatli ve titizlikle kaleme almış. Bu konuda; Ercişli Emrah ile Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinin arasındaki farkı, hangi şiirin kime ait olduğunu Saim Sakaoğlu'nun önemli çalışmasını incelemiş ve Sakaoğlu'nun bu önemli iki şair ile ilgili arasında düştüğü çelişkiyi yakalamış.

Edebiyat insanlarına her yönüyle farklı kelimeler yüklenerek başarılı bir anlatım dili hâkimdir. Bekir Oğuzbaşaran eserinde bu dile özen gösteriyor. Farklı günlere tarihlere ait olduğu anlaşılan bazı inceleme, değerlendirme, tespitler kitabın tamamı düşünüldüğünde anlaşılıyor. Metinlere bir bütünlük açısından bakıldığında anlatılanların kayda geçildiği tarih yazılmalıydı veya önsözde belirtilmeliydi. Kitapta bu durum eksikliğini gösteriyor.

Kalem sohbetlerinde farklı konular ele alınmış. Dikkat çeken ve üzerinde hayli durulan bir konu da Çanakkale'dir. Çanakkale'de bütün yokluklara rağmen imanla, kanla bir savunma yapılmış ve destan yazılmıştır. Çanakkale sıradan, basit bir yer, vatanımızın

bir parçası değildir. Yazar da bunun müdrikinde olarak vatanımızın bu güzel mekânları üzerinde; Çanakkale savaşı üzerinde durmuş. Şiir ve destanlarla güzel, doyurucu ve geniş tespitlerde bulunulmuş. Mehmet Niyazi Özdemir'in Çanakkale Mahşeri es geçilmemesi gereken önemli eserlerden biridir. Kitapta bu roman ya unutulmuş, ya da bu romandan önce kaleme alınmış...

Şiir şölenleriyle ilgili eleştiriler ve değerlendirmelerde yapılmış. Erciyes Şiir Günleri, Hazar Şiir Akşamları, Dursunbey Suçuktı Şiir Akşamları ve Yeşilirmak Şiir şölenleri ve dolayısıyla da şiir şölenlerinin kültüre katkıları da irdelenmiş. Şairlerin şiirlerini okudukları şiir etkinliklerinin gerektiği kadar olmasa da şairlere, şiire, dinleyiciye ve etkinliğin gerçekleştirildiği yörelere katkıları, kaynaşma ve dayanışmalara faydaları var olmakla birlikte nitelikli olan etkinlikler daha doyurucu ve amacına uygun olmaktadır. Aksi halde bu tür etkinlikler “Körler sağırılar birbirini ağırlar” kabilinden olmaktadır. Yazar da bu tür etkinliklerin şairlerin birbirlerini yakından tanımalarına, kendilerini tanıtmalarına, kültür alışverişinde bulunmalarına zemin hazırlamaktadır, diyor. Maksat üzüm yemek değil hoş bir gün geçirmek, anılarda yaşamak ve güçlü iletişimlerin kıvılcımlarını yakmaktır.

Anılar insan hafızasında bir kısmıyla da olsa yer alan ve zamanla önemini kavratılan bir olgudur. İnsan hayatını da önemli ölçüde etkilemektedir. Geçmişte yaşanan ve bugüne de değer veya değersizlik anlamında olumlu ve olumsuzluklar katar, pişmanlıklar ve sevinçler oluşturur. Bazen ümitsizlik, acı ve bazen de büyük güç ve moral verir. Bekir Oğuzbaşaran da Bir devri, edebiyatımızdaki şahısları, toplulukları sanatlarına geniş yer vermiş. Bu tespitlerin de faydalı olacağına inanıyorum. Ayrıca Türk edebiyatında yakından uzaktan tanıdığı edebiyat ve sanat adamlarına yer vererek kadirşinaslık da göstermiştir. Şairlere ve yazarlara ait denemeler de güzel tespitler var.

Bekir Oğuzbaşaran; içten, samimi bir yazardır. Yazdıklarında titizlik göze çarpar; edebi yazılarında durum ve tahlillere yer vardır.

Denemelerde kelimelerin çoşunca ırmak gibi akışı vardır. Portrelerine aşına olduğumuz yazar; şiirde, denemelerde ve nesirde de bunu deniyor. Tahlilleri, incelemeler, denemeler, makalelerle harmanlanmış bir eser. Deneme tadında kaleme alınmış Kalem Sohbetleri isimli eser okunmalı, derim.

*Kalem Sohbetleri, Bekir Oğuzbaşaran, Nüve Kültür Merkezi yayınları, Konya, 2016, 214 sayfa.